

PEYGAMBERLERİ TASDİK ARACI OLARAK MUCİZELER

Zübeyir BULUT*

Öz

Allah'ın, canlılar arasında üstün vasıflarla donatıp akıl ve irade nimeti vererek yarattığı insana teklifte bulunması ve bunu tebliğ için peygamber göndermesi aklen mümkün olan hususlar arasında yer almaktadır. Zira İnsan, Allah'ın varlığına ve O'nun insanlara teklifte bulunabileceğine inanırsa, Allah'ın peygamber göndermesini de kabul etmiş olur. Peygamberlerin risâletlerinin doğrulanması ise ancak onların mucize göstermeleri ile gerçekleşir. Bu anlamda mucize, Allah'ın, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin peygamberliğini doğrulamak ve desteklemek için yarattığı ve diğer insanların benzerini getirmekten aciz kaldığı olağanüstü olaydır. Mucizelerin gerçek faili Allah olup "Peygamber'in mucizesi" ifadesi, mecazen kullanılan bir söylemdir. Allah'ın onu peygamberlerin elinde gerçekleştirmesinin nedeni ise, onların peygamberliğini desteklemek ve teyit içindir. Kur'an'dan pek çok peygamberin çeşitli mucizelerle desteklediğini öğreniyoruz. Kur'an da Hz. Muhammed'in yegâne mucizesidir. O, içerdiği bilgileriyle, fesahat ve belâgatı ve geçmiş ve geleceğe yönelik haberler vermesi yönüyle inkârcıların benzerini getirmekten aciz kaldıkları mucize bir kitaptır.

Anahtar Kelimeler: Nübüvvet, peygamber, sıdk, mucize, harikulade.

MIRACLES AS THE MEANS OF GOD'S CONFIRMATION HIS MESSENGERS

Abstract

It is conceivable that Allah sends His messengers to humankind in order to guide them to the right path. If human believes in Allah, this necessarily requires that he should also believe that He is in contact with His creatures. Theistic conception of God requires this relationship. At that point the miracles come up as the means of confirmation the messengers' mission, i.e. messengership. In this sense, the miracle is an extraordinary act or event that is contrary to experience of humans via direct intervention of God Almighty Himself in order to make each messenger credible in his particular time and place and support him. And besides, people are unable to do that kind of things. First of all, the real agents for miracles is not prophet but God. The saying "miracle of messenger" is not more than a metaphor. The focal point that Allah creates it on the hands of the messenger is to prove his sincerity and to support him. We learn from Qur'an that many messengers miracle were the subject of sense perception. Contrary to this sensory perception of miracles, Prophet Muhammad was given totally different kind of miracle, namely the Qur'an. It is the miraculous book by its content syntax, and nature which challenged and quashed people to bring similar one.

Key Words: Prophethood, messengership, miracle, extraordinary events

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, zubeyirbulut@hotmail.com

Giriş

Nübüvvet ve mucize meselesi tarih boyunca ilgi çeken ve tartışılan önemli konulardandır. Nitekim nübüvveti konu alan ilim dalları içinde hasâis, fedâil, şevâhid ve şemâil konularıyla hadisçiler yakından ilgilenirken alâmât, delâil ve mucizât konularıyla kelimciler ilgilenmişlerdir. Özellikle Hz. Muhammed'in peygamberliği ve mucizeleriyle ilgili klasik/çağdaş birçok eserin varlığı bu ilginin devam ettiğini gösterir.

Kelam ilminde nübüvvet konusu ve Allah'ın insanlara peygamber göndermesi mümkün (caiz) sayılan hususlar arasında yer almaktadır. Allah, seçtiği bazı kimseleri insanlara teklifte bulunmak ve mesajını iletmek için gönderebilir. İnsanların onların peygamberliğini kabul etmeleri için bazı mucizelerle destekleyebilir. Kur'an-ı Kerim'de bunun pek çok örneği yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim, geçmiş kavimlerin peygamberlerinden talep ettikleri gibi, müşrik Arapların da Hz. Peygamber'den birçok mucize isteklerini haber verir. Ancak türlü mucize isteklerinden bahsetse de bunların hiçbirisinin gerçekleşmediğini özellikle vurgular. Kur'an, Hz. Muhammed'in risaletinin mucizeyle desteklenmediğini vurgularken, insanları ona indirilen vahye yönlendirir. Kur'an'ın bu yaklaşımına karşın özellikle tâbiûn neslinden sonraki dönemlerden itibaren Müslüman kültüründe adeta vahyin mesajı yeterli görülmemişçesine Hz. Muhammed'e pek çok mucize isnat edilmiş ve peygamberliğinin delili olarak sunulmuştur.

Geleneksel algıda var olan peygamber hakkındaki bilgi ve peygamberlik tasavvurunun en önemli yönü rivayetlerin şekillendirdiği, bütünüyle mucizelerle bezenmiş bir Hz. Muhammed telakkisidir. Vahyin mesajıyla rivayetlerde var olan bu temel farklılık, göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husustur. Müslümanların zihninde var olan böyle bir peygamber telakkisinin referansı, vahyin verileri yerine bütünüyle rivayet kültürüdür. İslam'ın erken dönemlerinde Hz. Peygamber'in mucizeleri ve mucizeyle ilişkisi, müslümanların gündemini işgal etmemişken, sahabe ve tabiun döneminden sonra bu konu giderek Müslüman âlimlerin dikkatini çekmiş ve onun risaleti, mucizeyle iç içe bir peygamber portresine dönüştürülmüştür. Özellikle nübüvvet ve nübüvvetin delilleri konuları, risalet ve mucize konusuna kadar uzanmıştır. Başlangıçta daha çok aklen mümkün olup olamayacağı bağlamında ele alınan ve tartışılan mucize meselesi, İslam kelimcileriyle filozoflar arasında tartışılmış; özellikle kelimciler tarafından çizilen mucize telakkisine göre şekillenmiştir. Dolayısıyla Sünni İslam geleneğindeki mucize telakkisinin şekillenmesinde başat rolü kelimcilerin oynadığı söylenebilir. Böylece mucize konusu, adeta kelamın bir konusu olarak telakki edilmiştir.

Bu çalışmada öncelikle nübüvvetin imkânı, mucize kavramının tanımı, çeşitleri, özellikleri ve şartları, peygamberliğe delil olması, Kur'an'ın mucize

konusuna yaklaşımı ve örnekleri kelamcıların eserlerine ve yaklaşımlarına göre araştırılarak son noktada Kur'an referanslı değerlendirmelere yer verilecektir.

1. Nübüvvetin İmkânı

Nübüvvet ve peygamberlere iman, İslam'ın en temel inanç esaslarından birisidir. Nübüvvet kavramı vahyi, kitapları, melekleri de içine alan daha geniş bir kavramdır. Tevhid başta olmak üzere mead da (ahiret) dâhil dine ait birçok mesele, nübüvvet kurumuna bağlı olarak bilinmektedir. Çünkü dinin temelini vahiy/haber-i resul oluşturur, haber de peygamberin tebliği ile insanlara ulaşır. Bu nübüvvetin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Kur'an, inanç konularından bahsederken, "peygamberlere iman"a da vurgu yapmaktadır. Allah buyruklarını, kendilerine vahiy gönderdiği elçileri aracılığıyla insanlara iletir. Dolayısıyla Allah'a ve nübüvvetine inananlar, bunun doğal sonucu olarak, Allah'ın elçiler aracılığıyla gönderdiği ilahi buyrukları içeren kitaplara da inanmak durumundadırlar. Çünkü Allah elçileri, vahiyleri tebliğ ederler. Hiçbir peygambere kitap bir bütün olarak gelmemiştir, gelen vahiy kitaplaştırılmıştır. Bu sebeple nübüvvet kurumuna ve dolayısıyla peygamberlerin varlığına iman, onların söylediklerinin doğru olduğunu kabul etmeyi de zorunlu kılar. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilir: *"Ey müminler! Allah'a ve elçisine yürekten inanıp güvenin. Yine O'nun hem elçisine indirdiğine (Kitaba/Kur'an'a) hem de daha önce indirdiği vahiylerle (Kitaplara) iman edin. Her kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve Kıyamet/Hesap gününü inkâr ederse tam anlamıyla dalalete düşmüş olur."*¹

İslam inançlarını açıklama ve savunma görevini üstlenen kelam ilminin önemli konularından biri de nübüvvet konusudur. Kelamcılara göre Allah'ın peygamberler göndermesi mümkündür. Diğer bir ifade ile peygamberlik, *mümkinu'l-vücûddur*, yani peygamber gönderme imkân dâhilinde ve câizdir.² Zira akıl peygamberliğin mümkün olabileceğini, Allah'ın seçtiği bazı kimseleri insanlara gönderebileceğini kabul eder.³ Allah bu şekilde görevlendirdiği elçileri aracılığı ile tekliflerini kullarına bildirir. Bu durumda, Allah'ın varlığına ve O'nun insanlara teklifte bulunabileceğine inanan kimse, Allah'ın peygamber göndermesini de kabul

¹ Nisa, 4/136.

² Cüveynî, Ebû'l-Meali, *Lümau'l-Edille fi Kavaidi Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa*, (Neşr. Fevkiye Hüseyin Mahmud), Lübnan, 1987, s. 195; Gazalî, Ebû Hamid, *el-İktisad fi'l-İtikad*, Kahire, 1962, s. 212-215. Genel olarak Mutezile nübüvvetin vacib olduğu görüşündedir. Bkz. Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni fi Ebvâbi't-Tevhid ve'l-Adl*, Kahire, 1965, 15/7-8; a.mlf., *Şerhu Usuli'l-Hamse*, Kahire, 1988, s. 573. Peygamberliğin imkanı konusunda geniş bilgi için bkz. Hanefi, Hasan, *Mine'l-Akîde ile's-Sevrâ*, Kahire-trz., IV/27-28; 57-64.

³ Cüveynî, *Lümau'l-Edille*, s. 109; Sâbûnî, Nureddin, *el-Bidaye fi Usuli'd-Din*, (Neşr. Bekir Topaloğlu), *Mâturîdiyye Akaidi* içinde, 5. Baskı, Ankara, 1995, s. 45.

etmiş olur.⁴ Çünkü Allah'ın emir ve nehiyelerini insanlara ulaştırabilecek olanlar peygamberlerdir. Bu anlamda Allah ile insanın iletişimi vahiy aracılığıyla gerçekleşir. Peygamber, insan-Allah ilişkisinde taraflardan biri olarak iletişimdeki ana unsurlardan biridir. Allah'ın insanlara teklifte bulunması ise ilâhî iradeyi ilgilendirmektedir.⁵ Aslında peygamberliğin bilfiil vuku bulmasını, imkânından daha büyük delil olarak değerlendirmek de mümkündür.⁶

Sonuç itibarıyla, Allah'ın kendi yarattığı insanlara buyruklarını iletme ve onlara doğru yolu göstermek amacıyla peygamberler göndermesi aklen mümkündür. Peygamberlik konusunda Kur'an'ın yaklaşımı bir ayette şu şekilde belirtilmektedir: “Allah müminlere kendi içlerinden bir peygamber göndermekle çok büyük bir lütufta bulunmuştur. Çünkü peygamber Allah'ın ayetlerini tebliğ eder, onları arındırır ve yine onlara hem Kur'an'ı öğretir, hem de onun hayata nasıl taşınacağını gösterir. Hâlbuki onlar daha önce düpedüz dalalet içindeydiler.”⁷

Peygamberlik mümkün ise, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin gerçek peygamber olduğunun delili nedir? Peygamberlik iddiasında bulunan herkes peygamber midir? İnsanlar bir peygamberin peygamber olduğunu nasıl bilecekler ve kendilerine ulaşan mesajın, bizzat Allah tarafından gönderildiğine nasıl inanacaklar? Burada iki ihtimal söz konusu olabilir: Birincisi mesajı getiren şahsın, diğer insanlarda olmayan ve olma imkânı ve ihtimali bulunmayan farklı şeylerle teyit edilmesi; ikincisi ortaya konan mesajın, bir insan tarafından ortaya konamayacağını, insanlar tarafından kabul edilmesi yani peygamberin ya şahsının ya da getirdiği mesajın, insan gücünü aşan yönü olmalı ki, bu farklılık sayesinde onun Allah tarafından gönderilen mesaj olduğu bilinebilsin.⁸ Her iki halde de bu farklılığı kanıtlama sorumluluğu peygambere düşmektedir. İslam uleması bu tür sorulara büyük ölçüde mucizeye dayanarak cevap verme eğilimindedir. Özellikle kelim literatüründe peygamber *el-müeyyed bi'l-mucize* (mucize ile desteklenmiş) şeklinde tanımlanır. Peygambere Allah tarafından verilen bu destekle ortaya çıkan kanıta da *mucize* denilir.⁹

⁴ Maturidî, Ebû Mansur, *Kitabu't-Tevhid*, Beyrut, 1986, s. 176. “Çünkü O'nun peygamber göndermesini söz konusu etmek ancak varlığını benimsemenin gerekliliğinden sonra mümkündür. Bununla birlikte peygamberlerin gösterdiği mucizelerle hem ulûhiyet hem de nübüvvetin ispatı imkân dâhilinde olur.” Ayrıca bkz. Şehristani, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim, *Nihayetü'l-İkdam fi İlmi'l-Kelam*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Tah. Ahmed Ferid el-Mezidî, Beyrut, 2004, s. 233.

⁵ Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara, 1992, s. 9-14.

⁶ İcî de nübüvvetin imkânı konusunda Hz. Peygamberin nübüvvetinin vaki olmasının imkânına da delil olduğu görüşündedir. Bkz. İcî, Idduddin, *el-Mevakıf fi İlmi'l-Kelam*, Beyrut, trz., s. 342. Ayrıca bkz. Hanefi, *Mine'l-Akîde*, 57.

⁷ Âl-i İmran 3/164; Bu ayetin yorumu için bkz. Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşaf*, Kahire-1977, II/211; Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, 1994, II/460-461; Ayrıca bkz. Maide 5/20; Enam 6/91; Zemahşerî, *Keşşaf*, II/20-21, 77; Yazır, *Hak Dini*, III/211-212, 461-462; Sâbûnî, *el-Bidaye*, s. 45.

⁸ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 15.

⁹ Cürcanî, Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Tarifât*, 2. baskı, Beyrut, 1996, s. 282.

2. Mucize: Kavramsal Çerçeve

Mucize sözcüğü *a.c.z.* kökünden türemiştir. Masdarı *aczdır* ve *acz*, kudretin zıddıdır. Bir şeye güç yetirememek, aciz bırakmak, engel olmak, kudretsizlik, takatsizlik gibi manalara gelen *mucize* kelimesi *ism-i fâil* kalıbıyla Kur'an'da yer almaz. Ancak *acz* kökünün türevlerinin yer aldığı bazı ayetler bulunmaktadır. Buna göre mucize, başkasını aciz bırakan; yani benzerini insanların yapmaktan aciz kaldıkları olağanüstü olay anlamına gelir.¹⁰ Kur'an-ı Kerim'de mucize kelimesi tam da bu anlamda kullanılmaktadır. “Uyarıldığınız kıyamet ve hesap günü mutlaka gelip çatacak ve siz buna asla engel olamayacaksınız.”¹¹

Bizim *mucize* terimiyle işaret ettiğimiz olağanüstü mahiyetteki olaylar Kur'an-ı Kerim'de daha çok kelime anlamıyla *delil* ve *hüccet* manasına gelen *âyet* (*âyât*) kelimesi ile ifade edilmektedir.¹² Hz. Musa ve Hz. İsa'nın risaletlerinin delili olarak onlara verilen birtakım mucizeleri ifade etmek için *âyet* kavramı kullanılmaktadır.¹³ Ancak, *âyet* kavramıyla farklı mahiyetteki olaylar da zikredilmiştir.¹⁴ Bunun yanı sıra Kur'an'da *beyyine*,¹⁵ *burhân*,¹⁶ *sultân*,¹⁷ *hak*¹⁸ ve *furkân*¹⁹ gibi kavramların da yine mucizenin karşılığı olarak kullanıldığı görülür.

Ayetlerdeki kullanımlara baktığımızda mucize kavramına farklı anlamlar yüklendiğini görüyoruz. Muhtemelen bundan dolayı geleneksel yorumlarda mucize kavramının farklı tanımları yapılmaktadır. Mucize bir taraftan “muhatapı aciz

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1995, V/370; İsfahanî, Ragıb, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, 1986, s. 334.

¹¹ Enam, 6/134. Ayrıca bkz. “Göklerde ve yerde Allah'ı aciz bırakabilecek hiçbir şey yoktur” (Fâtır, 35/44); “Yeryüzünde kalsak da Allah'ı aciz bırakamayacağımızı, başka bir yere kaçsak da O'nu aciz bırakamayacağımız gerçeğini şüphesiz anladık” (Cin, 72/12); “Allah'a çağırana uymayan kimse bilsin ki, Allah'ı yeryüzünde aciz bırakamaz” (Ahkaf 46/32); “İşte bunlar, yeryüzünde Allah'ı aciz bırakamazlar” (Hud, 11/20); “İnkâr edenlerin, bizi yeryüzünde aciz bırakacağını sanmayın” (Nur, 24/57); “Siz yeryüzünde ve gökte Allah'ı aciz bırakamazsınız” (Ankebût, 29/22; Şura, 42/31); “Ayetlerimizi (inananlarla tartışarak) aciz bırakmaya (bozmaya) uğraşanlar, işte onlar Cehennemliklerdir” (Hac, 22/51; Sebe, 34/5; Sad, 38/38); “Allah'ı aciz bırakamayacağımızı bilin” (Tevbe, 9/2); “De ki onlara: “Evet, rabbime yeminle söylüyorum ki o azap şüphe götürmez bir gerçektir ve siz ondan asla kurtulamayacaksınız.” (Yunus, 10/53).

¹² “Hiçbir ilahî bilgiye sahip olmayan müşrikler de (geçmişteki Yahudilere öykünürcesine) “Allah bizimle konuşsa ya da bize bir mucize gelse olmaz mıydı?! Diyorlar. Bundan önceki kafirler de benzer sözler söylemişlerdi....” (Bakara, 2/118, 259) Ayrıca bkz. En'âm, 6/35, 37, 124; A'raf, 7/73, 105-106. İbn Teymiyye, Takiyüddin, *el-Mu'cize ve Kerâmetü'l-Evliya*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ 1. Baskı, Beyrut, 1985/1405, s. 27.

¹³ “Firavun da şöyle karşılık verdi: “Madem mucize getirdin; o halde göster şu mucizeni. Tabii eğer doğru söylüyorsan.” Ayrıca bkz. Araf, 7/106; Hûd, 11/96; Taha, 20/47; Müminûn, 23/45; İsrâ, 17/101; Neml, 27/12; Al-i İmran, 3/49; Maide, 5/110, 112-114.

¹⁴ Rûm, 30/20-25. Ayet kelimesinin bu kullanımında gökler, yeryüzü, Güneş, Ay, gece, gündüz, şimşek gibi tabii fenomenler ve suyla canlanan ölü toprak gibi nebati canlı veya diğer bütün hayvanlar, insanın topraktan yaratılması, insanların icatları ve üretimleri, gemiler birer ayettirler.

¹⁵ Nisa, 4/153; Maide, 5/110, 112-114.

¹⁶ Kasas, 28/32.

¹⁷ Nisa, 4/153; Hûd, 11/96.

¹⁸ Yunus, 10/76.

¹⁹ Bakara, 2/53.

birakan ve risaletlerini ispat için Allah tarafından peygamberlere verilen olağanüstü fiiller” olarak nitelenirken, diğer taraftan da inkârda direnen geçmiş kavimlerin helak edilmelerine neden olan tufan, deprem, şiddetli kasırga veya suda boğulma gibi çeşitli doğa olayları, yine aynı kavramla ifade edilmiştir.²⁰ Aslında bu ikinci türden olaylar, Allah’ın güç ve kudretinin sembolü olmakla birlikte, kimi peygamberlerin risaletini ispat için verilen mucizeler kategorisinden farklıdır. Kur’an sözü edilen olaylardan haber vererek muhataplarını uarmayı hedefler. Nitekim Kur’an, Hz. Nûh’un kavmi ile Âd ve Semûd kavimlerinin helakine işaret ettikten sonra, “*Yok mu ibret alanlar?*”²¹ ifadesiyle uyarısını yineler.

Her ne kadar Kur’an’da *ayet* kelimesi, *mucize* kavramını da ifade etmek üzere kullanılmış olsa da, genel anlamda âyet kavramı ile mucize terimi arasında bir ayırımı gitmek mümkündür. Şöyle ki ayet tabiat ve akılla uyumlu bir delildir. Mucize ise, tabiatın ve aklın zıddına olur. Ayetin doğrulanması mümkündür. Mucize insanı tabiat karşısında aciz bırakır. Ayet, insana fikirleri ve tabiat kanunları hakkında bilgiyle ilgili güven verir. Onları inceleme, kendi yararları için egemen olma güveni verir. Âyet tabiatı düşünmek ve araştırmak için bir konu ve onda olanları anlamayı kolaylaştıran açılmış bir kitaptır.²² Tabiatın görüntüsü, yeryüzü, gökyüzü, Güneş, Ay, gece ve gündüz, rüzgâr ve şimşek, bitki, hayvan ve insan tümüyle Allah’ın varlığına ve birliğine işaret eden bir delil veya ayettir. Bütün bunların *bilinmedik ve mutat olmayan* şeklindeki mucize manası yoktur.²³

İslam kelimcileri mucizeyi, “peygamberin nübüvvetini ispat için tabiat kanunlarına aykırı olarak Allah tarafından verilen ve diğer insanlar tarafından benzerinin ortaya konamayacağı olağanüstü hal veya fiiller” olarak tanımlamışlardır.²⁴ Özellikle klasik kelim kitaplarında benzer muhtevada birçok tanımı görebilmek mümkündür. Örneğin bu konuda müstakil bir risale kaleme alan Bâkîllânî, mucizeyi “sadece Allah’ın kudreti dâhilinde olan; melek, insan ve cin gibi mahlûkatın gücünün yetmediği fiiller” olarak tanımlamaktadır.²⁵ Bunun yanı sıra değişik nitelikteki tanımlar da bulunmaktadır. Örneğin David Hume’a göre mucize, “Doğa yasalarının ya Tanrı’nın özel iradesiyle ya da bazı görünmez varlıkların müdahalesiyle ihlal edilmesi” olayıdır.²⁶ Bu tanımlamaların odaklandığı nokta, mucizelerin Allah’ın güç ve kudreti sayesinde peygamberlerin nübüvvetlerinin

²⁰ Bulut, Halil İbrahim, *Kur’an Işığında Mucize ve Peygamber*, Rağbet yay., İstanbul 2002, s. 65-66.

²¹ Kamer, 54/22.

²² Kâdî Abdülcabbar, *Şerhu Usûli’l-Hamse*, s. 564.

²³ “*Yeryüzünde muttakiler için ayetler (deliller) vardır.*” (Zariyat, 51/22).

²⁴ Nesefî, *Akaid; İslam İnançının Temelleri*, Haz. M. Seyyid Ahsen, Otağ Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 47.

²⁵ Bâkîllânî, *Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar (Mucize, Keramet, Sihir)*, Çev. Adil Bebek, Rağbet Yay., İstanbul, 1998, s. 47.

²⁶ Evans, C. Stephen, “Tanrı’nın Özel Fiilleri: Vahiy ve Mucize”, Çev. Ferhat Akdemir, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (IX, sayı: 3, 2009) s. 240.

delili olarak sadece onlar tarafından gerçekleştirilebilen olağanüstü mahiyetteki olaylar olmasıdır.²⁷

Şu halde mucize, “Allah’ın, peygamberlik iddiasında bulunan kimselerin risalet görevlerini doğrulamak ve desteklemek için yarattığı ve diğer insanların benzerini getirmekten de âciz kaldıkları olağanüstü olaylardır.”²⁸ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere aslında mucizelerin gerçek faili Allah’tır. “Peygamber’in mucizesi” ifadesi, mecazen kullanılan bir söylemdir.²⁹ Allah’ın mucizeyi peygamberlerin elinde gerçekleştirmesinin nedeni, onların peygamberliğini desteklemek ve teyit etmek içindir.³⁰

Mucize teriminin ilk olarak kim tarafından ve hangi tarihten itibaren kullanıldığına ilişkin kesin bir kayıt yoktur. Bilinen ilk kullananın Ahmed b. Hanbel (ö. 241)'e ait olduğudur. Bununla birlikte mucize kavramının hicri üçüncü asrın sonları ve dördüncü asrın başlarında kullanılmaya başlandığı ile ilgili rivayetler de mevcuttur.³¹

Abdulkâhir el-Bağdâdî (ö. 429), muhatapların peygamberlik iddiasında bulunan kişinin peygamber olduğunu tasdik hususunda, “peygamberi görenler” ile “peygamberi görmeyenler” arasında bir ayrıma gider. Ona göre bizzat Peygamberden mucize sâdır olduğunu gören kişi, inkârcıların yalanlama gayretlerine rağmen mucize karşısında aciz kalmalarını müşahade ettiğinde, mucize sahibinin peygamber olduğunu anlayabilir. Peygamberi görmeyenler ise kendileri için zaruri bilgi ifade eden mütevâtir haberlerle peygamberin varlığını kabul eder.³² Bu yaklaşım “mucizenin peygamberin nübüvvetine delalet derecesinin ne olduğu” sorusuna cevap bulma gereğinin bir sonucudur. Bağdâdî’ye göre, mucize, peygamberin peygamberliğine istidlalde zorlayıcı değil, yardımcı bir unsurdur. Diğer bir deyişle peygamber olduğunu iddia eden kimsenin peygamber

²⁷ Her ne kadar böyle bir genellemeden bahsedilmişse de, ayetlerin muhtevasına bakıldığında risaleti ispat anlamındaki mucizelerin sadece Hz. Musa ve Hz. İsa’ya verildiğini görüyoruz. Ancak geleneksel yorumlarda, Kur’an’da zikredilen birtakım olağanüstü olaylar aynı kavramla (âyet) ifade edildiğinden, yukarıda işaret edilen, tufan, kasırga veya depremler gibi çeşitli hadiseler de birer mucize olarak nitelendirilmiş ve adeta önceki peygamberlerin eliyle gerçekleşmiş olaylar gibi telakki edilmiştir. Bunlar Allah’ın güç ve kudretinin sembolleri bağlamındaki olaylardır. Bunlar *mucize* olarak yorumlansa da, mahiyet itibarıyla tabiat kanunları çerçevesinde gelişen doğa olayları olduğunu söylemek mümkündür.

²⁸ Kalam âlimlerinin mucize tanımları için bkz. İsfahanî, *el-Müfredat fi Garibi’l-Kur’an*, s. 334. Sâbûnî, *el-Bidaye*, s. 46; Cürcânî, *Tarifât*, s. 282; Bağdâdî, Abdulkahir b. Tahir, *Kitabu Usulî’l-Dîn*, 3. baskı, Beyrut, 1981, s. 170-171; a. mlf., *Mezhepler Arasındaki Farklar*, terc. Ethem Ruhi Fiğlalı, Ankara, 1991. s. 271.

²⁹ Hanefî, *Mine’l-Akâide*, IV/65.

³⁰ Cüveynî, *Lümau’l-Edille*, s. 123; Sâbûnî, Nureddin, *el-Bidaye fi Usulî’l-Dîn*, s. 47; Neseffî, Ebû’l-Mu’în, *et-Temhid fi Usulî’l-Dîn*, (neşr. Abdulhayy Kabil), Daru’s-Sakafe, Kahire, Trs., s. 46; Pezdevî, Ebû Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi (Usulî’l-Din)*, Terc. Şerafeddin Gölcük, İstanbul, 1980, s. 139; Bağdâdî, *Usûlu’l-Dîn*, s. 170; İbn Teymiyye, *Kitabu’n-Nübüvvât*, Mısır, 1346, s. 28.

³¹ Bkz. el-Hımsî, Naim, *Fikretü İcazi’l-Kur’an Münzü Bi’setü’n-Nebeviyye Hatta Asrina’l-Hâdir*, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1980, s. 7.

³² Bağdâdî, *Usulü’l-Din*, s. 169-170.

olduğunu bilmek, mucize veya diğer aklı delillere müracaatla elde edilen aklı bir sonuçtur. Bağdâdî'nin şu sözleri bu görüşün açık bir ifadesidir: "Şer'i ilimler nazara (akıl) dayanır. Çünkü şeriatın sıhhati nübüvvetin sıhhatine bağlıdır. Nübüvvetin sıhhati ise nazar ve istidlal yoluyla nübüvvetin bilinmesinin sıhhatine bağlıdır."³³ Ebu'n-Necib es-Suhreverdi'nin "Peygamberlerin nübüvveti, mucize ile değil, irsal (insanlara peygamber olarak gönderilmekle) ile sabittir."³⁴ görüşü de bunu destekler mahiyettedir.

Bir kelam terimi olarak mucize: "peygamberlik iddia eden bir zatın elinde inkârcılara meydan okuduğu sırada, kendisini doğrular mahiyette, başkalarının, benzerini yapamadıkları olağanüstü bir şeyin ortaya çıkması" şeklinde de tarif edilmiştir.³⁵ Bu tarife göre mucize, peygamberlere mahsustur.³⁶ Mucize olayında insanın benzerini yapma konusunda kesinlikle aciz olması gerekmektedir. Mucizelerde insanı aciz bırakan ise Allah'tır. Bu nedenle "Peygamber Mucizesi" ifadesi ancak mecazen kullanılan bir söylemdir. Gerçek manada bu isimlendirmenin yapılması doğru değildir. Çünkü gerçek Muciz (aciz bırakan) Allah'tır. Mucizeler Allah'tan olduğuna göre, nebi eliyle ortaya çıkan şey öncelikle Allah'ın kudretinin delilidir. İkinci öncelik ise nebinin tasdik edilmesiyle alakalıdır. Bu yön Allah'ın kudretine değil, nebinin tasdik edilmesine delalet eder. Bu manada nebilerin nebiliği hakkında mucizelerin delaleti ve onların sıfatları, ortaya koydukları örneklikleri ve özellikleri, onlara caiz olan ve olmayan şeyler, onlarda olması gereken durumlarla ve onlarda ortaya çıkan şeylerle olur.³⁷ Dolayısıyla herhangi bir kimsede görülen olağanüstü bir duruma mucize denmez. Mutezile, mucizeyi sadece peygamberlere hasretmekte, evliya, sihirbaz, imam gibi kimselere nispet edilen mucize, keramet, sihir vb. herhangi bir olağanüstü fiilin söz konusu olmadığını savunmaktadır. Mutezile bu hususta peygamberlerin insanlar için bir hüccet ve iddialarının doğru olup olmadığını bilmesi için mucize göstermelerinin zaruret olduğu gerekçesiyle kendilerine mucize verildiğini; bunun dışında hangi adla anılırsa anılınsınlar, diğer insanlarda böyle bir durumun söz konusu olmadığını gerekçe göstermektedir.³⁸ Ehl-i Sünnet âlimleri ise, mucize tabirini peygamberlere özgü olarak kullanılmakla birlikte, çoğunluk itibarıyla, sihir

³³ Bağdâdî, *Usulü'd-Din*, s. 114-115.

³⁴ Suhreverdi, Ebu'n-Necib, *Âdâbu'l-Mürîd*, Daru'l-Vatani'l-Arabi, Kahire, ts. s. 26. (Karadaş, Çağfer, "Ebu'n-Necib Suhreverdi ve İtikadi Görüşleri", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, sayı: 2, s. 130, Bursa, 2001'den naklen).

³⁵ Amidi, Seyfeddin, *Gayetü'l-Meram fi İlmi'l-Kelam* (nşr. Hasan Mahmud Abdüllatif), Kahire 1971, s. 233; Cürcanî, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Mevakif* (nşr. Muhammed Bedreddin en-Na'sani), Kahire 1907, VIII, 222-223; a.mlf., *et-Ta'rifât*, Kahire 1938, "acz" md; Teftazanî, Sa'deddin, *Şerhu'l-Makâsîd*, Kum, 1409-1989, V/11; Tehanevi, *Keşafu Isıtılahâtutu'l-Fünûn*, Kalkuta 1862, "acz" md.

³⁶ Kelamcılar çeşitli mucize şartları saymışlardır. Bağdâdî altı şartı eserinde saymıştır. Bkz. *Usulü'd-Din*, s. 170-171.

³⁷ İbn Teymiyye, *Nübüvvat*, s. 7.

³⁸ Kadi Abdülcebbar, *el-Muğnî* (nşr. Muhammed Ali en-Neccar - Abdülhalim Ali en-Neccâr), Kahire, 1965, XV, 236-259.

ve keramet gibi adlar verdikleri bazı harikulade durumların diğer insanlar için gerçekliğini kabul etmektedirler.³⁹

Tarifte üzerinde durulması gereken ikinci husus, mucizenin meydan okumadan (tehaddi) hemen sonra ortaya konmasıdır.⁴⁰ Aksi takdirde onun gecikmesi, peygamberin daveti hakkında şüpheye sebep olur. Yüce Allah'ın insanları dinine çağırma hususunda peygamberi şüpheye maruz bırakması ise düşünülemez.⁴¹ Bu sebeple mucizenin peygamberlerden başka birinin elinde zuhur etmesi mümkün değildir. Zira Allah gönderdiği peygamberlerini mucizelerle desteklemiş ve her peygambere, zamanın gereğine göre mucizeler ihsan etmiştir.⁴² Bir peygambere verilen mucize diğerine verilmemiş ve her peygamber, kendine has mucizeler göstermiştir.⁴³ Dolayısıyla peygamberlerin mucizeleri birbirinden farklıdır ve bu farklılık, mucizenin mahiyetinin bir gereğidir. Zira bir defadan fazla cereyan eden olay, olağanüstü olmaktan çıkıp olağan (mu'tad) hale gelir.⁴⁴ Bu kayıttan, peygamberlerin ortaya koydukları olağanüstü şeyin mucize olarak kabul edilebilmesi için inkârcılara yönelik bir meydan okumanın şart olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, gerek Hz. Peygamber'in, gerekse Hz. Musa ve diğer peygamberlerin mucizelerinden bahsedilirken açık ya da örtülü bir şekilde meydan okuma durumunun ortaya konmuş olmasından dolayı mucizenin tanımına alınmıştır. Bundan dolayı, bir peygamberde meydan okuma söz konusu olmaksızın, arada sırada görülen olağanüstü durumlar, terim anlamıyla mucize olmazlar. Kelamcılar bu noktada, peygamberin elinde meydana gelen her olağanüstü fiilde zımnî de olsa bir meydan okuma bulunduğu, dolayısıyla bu tür fiillerin her zaman için mucize olarak kabul edilmeleri gerektiği tarzında kimi âlimlerce ileri sürülen görüşü kabul etmemişlerdir. Ayrıca, meydan okuma ile daha sonra olayı ortaya koyma arasında da makul sayılmayacak uzun bir zaman geçmemelidir. Öte yandan hem peygamberlik iddiası hem de meydan okuma kayıtları, henüz peygamber olmadan önce ortaya çıkabilen olağanüstülüklerin mucize değil, müstakbel peygamberi ve çevresini onun peygamberliğine hazırlama anlamına gelen *irhasat*

³⁹ Cüveynî, İmamü'l-Harameyn, *Kitâbu'l-İrşâd*, Mektebetü'l-Hancî, Tah. Muhammed Yusuf Musa-Ali Abdulmünim Abdulhamid, 3. Baskı, Kahire, 2002, s. 316-323. Geniş bilgi için bkz. Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 71-77.

⁴⁰ Tehaddi kelimesi, yarışmak, rekabet etmek, mukavemet göstermek, meydan okumak, karşı çıkmak, direnmek, dayanmak gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. *el-Mu'cemü'l-Arabî el-Hadis*, s. 155. Kalam literatüründe ise, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin bu iddiasına delil olmak üzere, benzerini hiç kimsenin getiremeyeceğini önemle vurguladığı bir fiille muarızlarına meydan okuması anlamında kullanılır. Bkz. Bağdâdî, *Usulü'd-Din*, s. 170-171.

⁴¹ Şehristanî, *Nihayetü'l-İkdam*, s. 435; Cüveynî, Ebû'l-Meali, *el-Akâidu'n-Nizâmiyye*, neşr. Muhammed ez-Zubeydi, Beyrut, 2003, s. 219; İbn Teymiyye, *Nübüvvât*, s. 2-3.

⁴² Abdülcebbar, *Şerhu Usûli'l-Hamse*, s. 572; Maverdî, Ebû'l-Hasan, *İlamu'n-Nübüvve*, Beyrut, 1987, s. 62.

⁴³ Bağdâdî, *Usûlu'd-Dîn*, s. 180-181; Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, s. 138; Neseî, *et-Temhid*, s. 47-49; İbn Teymiyye, *Nübüvvât*, s. 204.

⁴⁴ Şehristani, *Nihayetü'l-İkdam*, s. 435.

olduğu da genel bir anlayıştır.⁴⁵ Dolayısıyla irhasat ve nübüvvet sonrası meydan okumaksızın vukua gelen olağanüstü olayları kişinin peygamberlik iddiasında doğru olduğuna delil teşkil eden mucize değil, ancak onu destekleyen bir karine olarak değerlendirmek mümkündür.

Tariften çıkan bir başka husus da peygamberlik iddiasında bulunan zatın insanlara meydan okuyarak ortaya koyduğu şeyin tabiat kanunlarına ve âdete aykırı(*hârikun li'l-âde*), olağanüstü olmasıdır. Bu durum mucizenin niçin ortaya konduğuyla yani peygamberin sıdkına delaletle ilgilidir. Burada mucize hem maddi duruma yani âdete aykırıdır; günümüz deyimiyle tabiat kanunları ile çelişir, hem de benzerini getirme konusunda insanlara meydan okur. Bu manada mucizenin, insan ve cin cinsinden olan varlıkların gücünü aşması lazımdır.⁴⁶ Peygamber de bir insan olduğuna göre, mucizenin olağanüstü olma özelliği, yine insanlar açısından aranacaktır. Bu arada olağanüstü fiil, ölüyü diriltme gibi insanlar tarafından asla güç yetirilemeyecek bir eylem olabileceği gibi, az bir miktarına güç yetirilebilen bir fiilin, güç yetirilemeyen miktarda yapılması tarzında da olabilir.⁴⁷

Mucizeye konu olan olayın peygamberlik iddiasından önce ya da ondan daha sonraki bir vakitte meydana gelmemiş olması gerekir ve tekrarı da söz konusu olmamalıdır. Zira farklı zamanlarda tekrar eden olaylar, mucize olmaktan çıkar ve olağan (mu'tad) hale gelir.⁴⁸

Peygamber bir mucize ortaya koyar ve akabinde insanlar ona karşı koymada aciz kalırlarsa, bu mucize insanlar için kesin bir delil mahiyetinde olur, böylece onların mucizeyi tasdik etmeleri ve ona itaat etmeleri zorunlu bir hal alır.⁴⁹ Peygamberden başka bir mucizenin istenmesi ilk mucizenin inkârı anlamına gelir ve ilahî cezayı hak etme söz konusu olabilir.⁵⁰ İnsanların bazılarının tasdik

⁴⁵ Nesefî, *Akaid*, s. 168; Özervarlı, M. Sait, "Hârikulade", *DİA*, İstanbul, 1997.

⁴⁶ İbn Teymiyye, *Nübüvvat*, s. 7.

⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. Bebek, Adil, "Kalam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissî Mucizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (18/200), s. 122 vd.

⁴⁸ Şehristani, *Nihayetü'l-İkdam*, s. 435. Bu açıklama hissi mucizeler için geçerlidir. Akli mucize olan Kur'an bunun dışındadır. Kur'an her okunuşunda karşısındaki inanmayanları aciz bırakır.

⁴⁹ Bağdâdî, *Mezhepler*, 271; Bağdâdî, *Usûlu'd-Din*, 171-172.

⁵⁰ Ehl-i Sünnete göre, bir peygamberin tasdiki için bir mucizenin olması zorunludur. Eğer onun sıdkına delalet eden bir mucize ortaya koyduğunda ve muarızları onun benzerini ortaya koymaktan aciz kalırlarsa onu tasdik etmek ve ona itaat etmek zorundadırlar. Onlar ondan başka bir mucize isterlerse Allah dilerse onu bir başka mucize ile destekler veya doğruluğuna delil getirilen kimseye iman etmeyi reddettikleri için onları cezalandırır. Bağdâdî, *Mezhepler*, 271; Amidî, *Gayetü'l-Meram*, s. 318-320. Nebi bir mucize getirdiğinde tasdik ve itaat zorunlu olduğu halde kavmi ondan yüz çevirirse, başka bir mucize istemeleri mümkün değildir. Eğer başka bir mucize isterlerse; Allah dilerse onlara destek olarak başka bir mucize verir, ya da Allah dilerse nebinin tasdiki konusunda mucizeyi reddettikleri için onları cezalandırır. Bağdâdî, *Usûlu'd-Dîn*, 173; Cüveynî, *Lumau'l-Edille*, 198-197.

etmediği mucizeler de olmuştur.⁵¹ Peygamberleri mucizeler yoluyla tasdik edenler, aklen, vaka olarak, tasdik edenlerden daha azdır.⁵²

Mucizelerin, geldiği asrın ilmi seviyesini tanımlama ve onu aşan başka bir seviyeye taşıma, bilim ve eylem arasını birleştirme şeklinde ortaya çıktığı şeklinde anlayanlar da olmuştur. Hz. Musa ve sihir, Hz. İsa ve tıp, Hz. Muhammed ve belagat gibi döneminin seviyesini dikkate alan mucizeler gösterilmiştir.⁵³ Akla hitap etmesi dolayısıyla aklen kavranabilen bir olaydır. En azından akıl onun karşısında kendi acziyetini kavrar.

Peygamberlerin bazılarında çeşitli mucizelerin verildiğini Kur'an bildirmektedir.⁵⁴ Önceki peygamberlerin mucizelerinin Kur'an'da zikredilmesinin sebebi, Kur'an'da geçmeyen bir mucizenin olabileceğine inanılmamasını ortaya koymaktır. Yanı sıra bu, her mucizenin hem nev'i şahsına münhasır hem de zamanına münhasır olduğunu ifade ve beyan etmektir.⁵⁵

Kelamcılara göre insanlar, bir kimsenin Allah'ın elçisi olduğunu ancak mucize vasıtasıyla bilebilirler.⁵⁶ Dolayısıyla her peygamberin, peygamberliğini tasdik edecek ve Allah tarafından gönderildiğini ortaya koyacak mucizeye ihtiyacı vardır.⁵⁷ Peygamberlik iddiasında bulunan yalancı peygamberlerin gerçek peygamberlerden ayırt edilebilmeleri için bu gereklidir. Aksi halde kimin Allah tarafından gönderilen gerçek peygamber olduğunu insanların anlaması zorlaşır. Mucize ile gerçekleşen olay, peygamberin isteğine, yani meydan okuduğu iddiasına uygun olmalıdır. Bu mecrada "Dağı kaldıracığım" diyen bir kimsenin denizi yarması mucize sayılmamaktadır. Eğer mucizeler yalancıların arzusu doğrultusunda gerçekleşirse, insanların doğru yoldan ayrılmalarına sebep olur. Bu

⁵¹ Bu duruma Kur'an şöyle işaret ediyor; "*Mucizeler göndermekten bizi alıkoyan husus, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır.*" (İsra, 17/59); "*Kitap verilenlere her türlü delili getirmiş olsan, yine de senin kıblene uymazlar.*" (Bakara 2/145); "*Onlar her belgeyi görseler de ona inanmazlar.*" (Enam, 6/25; Araf, 7/146); "*Zaten Rabbinin ayetlerinden herhangi biri kendilerine geldiğinde, ondan hep yüz çevire gelmişlerdir.*" (Enam, 6/4; Yasin, 36/46); "*Onların yüz çevirmeleri sana ağır gelince, eğer gücün, yeri delmeye veya göğe merdiven dayamaya yetmiş olsaydı, onlara bir delil getirmek isterdin.*" (Enam, 6/35); "*İnsanlar ayetlerimize inanmıyorlardı.*" (Neml, 27/82).

⁵² Kur'an pek çok yerde resullere mucize yoluyla inanmama ve tasdik etmemeye genel bir kanun olarak işaret etmektedir. "*De ki, "Allah bir belge indirmeye güçlüdür, fakat onların çoğunluğu bilmez."*" (Enam 6/38); "*Şüphesiz bunlarda Allah'ın kudretine işaret vardır, ama onların çoğu inanmazlar.*" (Şura, 26/8, 67, 103, 139, 174, 197).

⁵³ Bu durum, bize Hz. Musa'nın sihir zamanında geldiğini, asanın yılan dönüşümü ile meydan okuduğunu, Hz. İsa'nın tıp ve tedavi zamanında geldiğini, ölülerini diriltmekle meydan okuduğunu, Hz. Muhammed'in de fesahat, belagat, şiir, zamanında geldiğini ve Kur'an'la meydan okuduğunu gösteriyor. Bkz. Araf, 7/105-108; Mü'min, 40/23-29; Taha, 20/17-23; Karş. *Eski Ahit, Çıkış*, 4/1-5; Araf, 7/160; Karş. *Eski Ahit, Sayılar*, 20/2-12; Maide, 5/110; Al-i İmran, 3/49; Karş. Meryem, 19/30-34; Enbiya, 21/91; 23/50.

⁵⁴ Enbiya, 21/66-69; Sad, 38/42; Araf, 7/73-79; Hud, 11/64-68.

⁵⁵ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 27.

⁵⁶ Râzî, Fahrüddin, *Risaletun fi'n-Nübüvvat*, Beyrut, 1986, s. 144.

⁵⁷ Bağdâdî, *Mezhepler*, 271; a.mlf., *Usulu'd-Dîn*, 170-173; Nisaburî, Ebû Said Abdurrahman, *el-Gunye fi Usuli'd-Din*, Beyrut-1987, s. 150; Şehristani, *Nihayetü'l-İkdam*, s. 422-423; Beyazî, Kemaluddin Ahmed, *İşaratu'l-Meram Min İbaratu'l-İmam*, Kahire-1949, s. 311.

takdirde peygamberin doğruluğuna bir delil olmaz ve doğru ile yalan söyleyen arasında bir ayırım yapma imkânı da ortadan kalkar.⁵⁸

Diğer taraftan nübüvvetin ispatı bağlamında mucizeye gerek olmadığı görüşünde olanlar da vardır. Peygamberliğin, mucize olmadan da kabul edilebileceğini iddia eden bu kimselere göre “Nebinin, kendi şeriatının doğruluğundan başka bir mucizeye ihtiyacı yoktur”.⁵⁹ Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Aslında peygambere mucize verilmesi aklın bir gereğidir. Mucize yoluyla insanların dikkati çekilip düşüncelerine yardımcı olunacaktır. Peygambere mucize verilmesinin sebeplerinden biri de, insana aklını kullanması öğütlenerek tabiat kanunlarına aykırı bir şeyin ancak Allah’ın doğrudan müdahalesiyle olacağını öğretmektir.⁶⁰

Bazı âlimler ise insan aklının bizatihi en büyük mucize olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda onlara göre Allah’ın kullarına gönderdiği ilk elçi “akıl”dır ve insanlar peygamberlerin peygamberliğini akılları sayesinde bilebilecek konumdadırlar.⁶¹ Allah’ın insanlara verdiği en büyük nimetin akıl olduğu doğrudur, ancak bu iddianın mucize kavramı ile bağdaşması da mümkün değildir. Mucizenin şartlarına uymamasından dolayı akli mucize olarak isimlendirmemize de imkân yoktur.⁶² Diğer taraftan Kelam âlimlerinin mucizeye gereğinden fazla vurgu yaptıklarına dikkat çeken Hasan Hanefi, mütekaddimin âlimlerini mucizeyi neredeyse nübüvvetle eşdeğer tutmalarından ötürü eleştirmektedir.⁶³

Özetle peygamberlik iddiasından önce mucize olmaz ve bu akli de değildir. Mucizenin teklif zamanında yani bu dünyada olması gerekir.⁶⁴ Tekliften önce ve peygamberin ölümünden sonra olmaması gerekir. Mucizenin ortaya konulması sırasında bir meydan okumanın olması şarttır. Gösterilen mucize davetle uyumlu olmalı ve bu konuda ihtilaf olmamalıdır. Mucizenin sadece sözle uyumlu olması değil aynı zamanda akılla ve vakiyla da uyumlu olması gerekir. Nebinin teklifinden önce hatta doğumundan önce meydana gelen pek çok mucizeden söz edilmektedir. Örneğin Hz. İsa’nın müjdelenmesinden⁶⁵ ve onun ölümünden sonra meydana gelen tabii olaylarda olduğu gibi.⁶⁶ Hz. İsa’nın doğumundan önce olan

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Nübüvvet*, 124.

⁵⁹ Bağdâdî, *Mezhepler*, s. 271; *Usûlu’-d-Dîn*, s. 175-176; Karş. Mustafa Sabri, *Mevkûfu’l-Akl ve’l-İlm ve’l-Âlim*, 3. Baskı, Beyrut-1992, I/106.

⁶⁰ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 19.

⁶¹ M. Sabri, *Mevkûf*, 4/27-28.

⁶² Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 17.

⁶³ Hanefi, *Mine’l-Akide*, IV/64.

⁶⁴ Bağdâdî bu kaydı özellikle zikreder. Ona göre, kıyamet günü Allah’ın bir kimsede yaptığı olağanüstü şey mucize olmaz. Bkz. Bağdâdî, *Usûlü’-d-Din*, s. 170-171.

⁶⁵ Al-i İmran, 3/46; Meryem, 19/27-33. İcî bu ayetleri evliyanın kerametine benzetir ve peygamberler nübüvvetten önce evliyanın derecesinden daha aşağı değillerdir, şeklinde değerlendirir. Bkz. İcî, *Mevkûf*, s. 340.

⁶⁶ İncillerde yıldızın doğuşu Hz. İsa’ya nispet edilerek yıldırım, şimşek ve zelzele olaylarının çarpmıha gerilme esnasında meydana geldiği zikredilir. Ayrıca Kur’an’da Hz. İsa’nın beşikte

olağan üstü olaylar ve doğumundan sonra beşikte konuşması Hz. İsa'nın mucizesi ve tasdiki değil, annesinin tasdiki ve mucizesi olarak anlamak da mümkündür. Bu yorumu Hz. Meryem'i peygamber olarak kabul eden görüşü dikkate alarak yapıyoruz. Zira İbn Hazm,⁶⁷ Eşari,⁶⁸ Kurtubi⁶⁹ ve bazı fakihler kadınlardan da peygamber olabileceğini kabul etmişlerdir.

3. Mucizenin Çeşitleri

İslami gelenekte *mucize* meselesi daha çok kelamcılar tarafından ele alınıp tartışıldığı için, konuyla ilgili kavram veya literatür de büyük oranda onların konuyu ele alış biçimlerine göre şekillenmiştir. Nitekim mucizeyle ilgili yapılan tanım veya tasnifler bunun tipik örneğidir. Kelamcıların tasnifine göre mucizeler, genel olarak *hissî*, *haberî* ve *aklî* olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır.⁷⁰ Daha sonra yapılan yorumlar veya çalışmalar da genelde bu kategorik ayrımlara göre şekillenmiştir.

1. Hissî Mucize: Peygamber dönemi insanların duyu organlarıyla müşahede ettikleri tabiatüstü hadiseler.

2. Haberî Mucize: Peygamber tarafından haber verilen, geçmişe ve geleceğe dair hadiseler.

3. Aklî Mucize: Her asırdaki akıl sahiplerine (insanlara) hitap eden, daha çok üzerinde düşünmek ve değerlendirme yapmak suretiyle olağanüstülüğü anlaşılan iknaa yönelik mucize.

Her peygambere, gönderildiği dönem ve gönderildiği toplumun durumuna uygun mucize verilmiştir. Böylece mucize olduğu o toplumca daha kolay anlaşılmış ve onlar için kesin bir delil olmuştur. Bu konuda Kur'an'da önceki peygamberlere verilen pek çok mucize örneği bulunmaktadır.

konuşması ve Hz. Meryem'e olgunlaşmış hurmaların dökülmesi zikredilir. Bkz. Meryem, 19/25. Hadis kaynaklarında peygamberlikten önce Hz. Peygambere Cebrail'in gelmesi ve onun kalbini yıkaması ve oradan kötülüklerin çıkarılması gibi bazı mucizeler zikredilir. Muslim, *Sahih*, I, 619, H. no: 901.

⁶⁷ İbn Hazm, Nübüvvet için zaruri ilim ifade eden vahyin meydana gelmesini yeterli görür. Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bildirdiğine göre, Allah meleklerini bazı kadınlara göndermiş ve onlara bul yolla vahyederek çeşitli konularda haberler ve bilgiler vermiştir. Bu da onların peygamber olarak kabul edilmeleri için yeterli bir delildir. Bkz. İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, tah. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyra, Mektebetü Ukaz, I. Baskı, 1402/1981, V/119-120.

⁶⁸ İbn Hacer, İmam Ahmed İbn Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VI/471, 473; es-Sefârînî, Muhammed İbn Ahmed İbn Sâlim, *Levâmiu'l-Envâr el-Behiyye ve Sevâtii'l-Esrâr el-Eseriyye li-Şerhi'd-Dürrati'l-Mudiyye fi Akdi'l-Fırkati'l-Mardiyye*, Menşûrâtu Müessesetü'l-Hâfikîne, Dimaşk, 2. Baskı, 1402/1981, II/266.

⁶⁹ Kurtubî, Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kuran*, Matbaatu Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1373/1953, IV/83, 84, 88.

⁷⁰ Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 47-52.

1. *Hissî mucizeler*, bizzat peygamberin yaptığı olağanüstü bir durum veya olayı görme veya bizzat ondan işitme yolu ile idrak edilen mucizelerdir. Elindeki asayı yılanı çevirme, ölüyü diriltme ve gaybtan haber verme gibi “zahiri mucize” veya “hal mucizesi” olarak da isimlendirilen⁷¹ hissî mucizeler, daha ziyade avamidirler ve tanık olanlara hitap ederler. Bunların daha sonrakiler için kesin bir bilgi ifade edecek şekilde tanıklarca nakledilmesi gerekir.

Kelamcıların tasnifine göre *hissî mucize* kategorisinde zikredilen mucizeler aynı zamanda *kevnî mucizeler* olarak da isimlendirilmiştir. Geçmiş peygamberlere ait mucizeler, genelde bu başlık altında zikredilmiş, ancak hissî mucize kategorisinde içerik olarak birbirlerinden çok farklı olaylara yer verilmiştir. Bir kısmı Kur’an’da da yer alan Hz. Salih’in devesi, Hz. Musa’nın asasının yılanı dönüşmesi, parıltılı eli, asası ile kayadan su çıkarması, kavminin üzerinin bulutla gölgelenmesi, gökten kudret helvası ve bıldırcın etinin indirilmesi gibi hadiseler, bu kapsamdaki mucizeler olarak zikredilmiştir. Aynı şekilde Hz. İsa’nın beşikteyken konuşması, çamurdan yaptığı kuş figürünü üfleyip uçurması, kör ve cüzzamlı hastaları iyileştirmesi, ölüleri ayağa kaldırması, alaca hastalığını tedavi etmesi, insanların evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerini haber vermesi, havarilerine gökten yiyecek dolu bir sofrayı indirmesi de bu kabil örneklerdendir. Bunlara ilaveten Nemrut tarafından ateşe atılan Hz. İbrahim’in yanmaması, Hz. Nuh kavminin tufanla, Âd, Semud ve Lut kavimlerinin korkunç bir ses ve sarsıntıyla helak edilmeleri, Medyen ve Eyke halkının helaki, Firavun ve taraftarlarının suda boğulmaları gibi olaylar da bu grupta zikredilen mucizelerdir.

Görüldüğü üzere bir taraftan Âd, Semud, Lut veya diğer kavimlerin helaki, bir taraftan Hz. İbrahim’in ateşte yanmaması gibi hadiseler *hissî mucize* grubundan sayılırken, bunların yanı sıra risaletini ispat amacıyla Hz. Musa’ya verilen asanın yılan olması, parıltılı eli ya da Hz. İsa’nın beşikteyken konuşması gibi hadiseler de bu kategoride değerlendirilmiştir. Böyle olunca kelamcıların tasnifleri mutlak olmadığı gibi, yapılan ayrımlar da bu meseleyi anlaşılır kılmaktan öte adeta daha karmaşık hale getirmiş ve birçok mucize türü üretilmiştir. Örneğin azap mucizesi, hidayet mucizesi, helak mucizesi gibi mucize kategorilerinden bahsedilmiştir. Klasik dönemde yapılan bu tasnifler veya zorlama yorumlar daha sonraki dönemlerde de etkili olmuş, hatta bu etki akademik artırmalara bile yansımıştır.⁷²

2. *Haberî mucize* olarak tasnif edilen ikinci gruptaki mucize kategorisinde Kur’an’da zikredilen gayba veya geleceğe dair haberler zikredilmiştir. Ayetlerde işaret edilen hususlara bağlı olarak Hz. Peygamber’in bazı haberî mucizelerinin olduğu iddiaları dillendirilmiştir. Örneğin, Rumların (Bizans) yakın bir zamanda Sasanileri yeneceği haberinin verilmesi,⁷³ Hz. Peygamber’in ‘haberî mucizesi’

⁷¹ Süleyman Nedvi, *Asr-ı Saadet*, terc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1928, VII/1306.

⁷² Bulut, *Mucize ve Peygamber*, s. 56 vd.

⁷³ Rum, 30/1-4.

olarak nitelenmiştir. Oysa haberin kaynağı peygamber değil, bizzat vahyin kendisidir. Dolayısıyla mezkûr haberi Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispat eden mucizesi olarak nitelenmek zorlama bir yorumdur. Nitekim bu tür mucize iddiası gündeme getirildikten sonra Hz. Peygamber'in gaybı bildiği ve gelecekte vuku bulacak olayları önceden haber verdiği dair bir dizi iddia dillendirilmiştir.⁷⁴ Oysa Kur'an gaybın ve gelecekte vuku bulacak olayların bilgisinin sadece ve sadece Allah'a ait olduğunu çok açık bir biçimde vurgulamaktadır.⁷⁵

3. Mucizeler kategorisinin üçüncü grubunu *aklî mucizeler* oluşturmaktadır. Aklî mucizeler peygamber ile daha yakından ilgili, kalıcı, havas ve avam herkese hitap eden bir özelliğe sahiptirler. Hissî mucizeler gibi aklî mucizeler de her şeyden önce peygamber olan zatın etrafındaki kimselere hitap eder. Daha sonraki kuşaklar için bir anlam ifade etmesi için kesin bilgi ifade edecek bir biçimde aktarılması gerekir. Bu grup içinde Kur'an'da akla ve düşünmeye vurgu yapan ayetlerden örnekler verilir. Dikkat edilirse Kur'an gerek dış dünyaya ait gerekse inkârda direnen geçmiş kavimlerin kötü akıbetlerine dair birçok örneğe yer verir ve bu yolla muhataplarının hakikate ulaşmalarını hedefler. Ayrıca peygamberlerin tevhid mücadelesi, onların ahlaki erdemleri ve dürüstlüklerine dair hatırlatmalarda bulunarak Hz. Peygamber'in örnekliğine vurgu yapar. Özellikle inkârda direnen geçmiş kavimlerin başlarına gelen felaketlerden haber vererek çeşitli uyarılar yapar ve bu yolla muhataplarını düşünmeye, ibret almaya ve akıl yoluyla hakikate ulaşmaya çağırır. Kur'an'da yer alan bu tür ayetlerden hareketle Hz. Peygamber'in 'aklî mucizelerinin' olduğuna dair bazı yorumlar yapılmıştır. Hatta bu kategori içerisinde ayrıca hidayet, yardım, intikam ve helak mucizeleri gibi alt başlıklar bile oluşturulmuştur.⁷⁶

Akli mucizeler içerisinde Kur'an'ın 'hidayet mucizesi' olduğundan bahsedilmiş ve adeta bu durum Hz. Peygamber'in maharetiyle gerçekleşmiş bir mucize gibi sunulmuştur. Kur'an'ın her çağa hitap eden dinamik yapısı ve evrensel nitelik taşıması, Hz. Peygamber'in mucizesi olarak yorumlanmıştır.⁷⁷ Yine Kur'an'ın benzerinin ortaya konamayacağına dair meydan okumasından⁷⁸ hareketle inanmayanların hidayetine vesile olduğu şeklinde yorumlar yapılmış ve bu durum Hz. Peygamber'in hidayet mucizesi olarak sunulmuştur. Oysa bu durum zaten Kur'an'ın mucize oluşuyla alakalı bir özelliğidir. Dolayısıyla bu özelliğinin ayrıca Hz. Peygamber'in maharetiyle gerçekleşen mucize olarak sunulması,

⁷⁴ Aydın, Abdullah, *İlahî Nurlar; İslam Düşüncesi, Ahlakı ve Peygamberimizin Mucizeleri; İmam-ı Gazali'nin Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul 1967, s. 152-154.

⁷⁵ Enam, 6/59.

⁷⁶ Bulut, *Mucize ve Peygamber*, s. 60-67.

⁷⁷ Bulut, Halil İbrahim, 'Hz. Peygamber'in Hidayet Mucizesinin Evrensel Boyutu', *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (20-22 Nisan 2007), İslamî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum 2007, s. 125-135.

⁷⁸ Bakara, 2/23-24.

mucizeler silsilesine yeni mucize türleri ilave etmekten ya da geçmişte dillendirilen mucize iddiasını yeniden gündeme getirmekten başka bir şey değildir.

Kur'an'ın haber verdiği farklı konularla ilgili bazı olağanüstü hadiseler veya kimi peygamberlerin risaletlerinin delili olarak zikredilen mucizelerin hepsi Kur'an'da *ayet* kavramıyla izah edilmiştir. Bunları iki ana kategoride sınıflandırmak mümkündür: Birincisi elçinin risaletini ispat amacıyla ortaya konan olağanüstü durumlardır. Örneğin Hz. Musa ve Hz. İsa'ya verilen asanın yılan olması, pırılıtlı el, gökten sofranın indirilmesi, kuş maketini uçurma veya asayı kayaya vurup pınar çıkarma gibi olağanüstü hadiseler bu gruptaki mucizeler olarak tanımlanabilir. İkinci kategoride, muhteva itibariyle olağanüstülük taşımakla birlikte, risaleti ispat amacı taşımayan bazı hadiseler yer alır. Peygamberlerin risaletine inanmayan kimi kavimlerin helakine dair olaylar da yine bu bağlamdaki olağanüstülükler arasındadır. Bunlar da kimi yorumlarda 'mucize' olarak değerlendirilmiştir. Sürekli vahyin kontrolünde olmaları nedeniyle, peygamberlerin yaşadıkları bazı bireysel tecrübeler bulunmaktadır. Dile getirilen benzer olağanüstülükler, Hz. Peygamber'in hayatında da vuku bulmuştur. Bedir Savaşı öncesinde içindeki korkunun giderilmesi,⁷⁹ İsrâ Olayı,⁸⁰ Cebrail'i görmesi⁸¹ veya diğer peygamberler gibi vahiy alması bu kabil örneklerdir. Ancak, bunlar muhteva olarak olağanüstü nitelikte, mahiyet itibariyle bir beşerin tecrübe edemeyeceği olaylar olsa da, risaleti ispata yönelik değildir.⁸² Dolayısıyla risaleti ispat anlamındaki tahaddî (meydan okuma) mucizeleri ile mahiyet itibariyle olağanüstü nitelikte olup risaleti ispat amacı taşımayan harikulade hadiseleri birbirine karıştırmamak gerekir.

Mucizenin özelliklerinden birisinin de bir defa olması, tekrarı olmaması olduğunu söylemiştik. Hz. Musa'nın asasının yılanı dönüşmesini ve aynı hadisenin dört kere tekrar etmesini, mucizelerin tekrar etmeme özelliğinin bir istisnası olarak düşünmek mümkündür. Bu hadisede mucize olan asa tek olmasına rağmen dört farklı maksatla gerçekleşmiş olması ve her seferinde farklı bir işe araç olması tekrara bir açıklama getirmektedir. Farklı zaman ve mekânlarda ortaya çıkması aynı mucizenin farklı maksatlarla olmasındandır. Bu görünümün seyri şu şekilde olmuştur:

1. *"Allah, "Sağ elindeki nedir, ey Musa!" buyurdu. Musa şöyle cevap verdi: "O benim asamdır. (Yorulunca) ona yaslanırım, onunla davarlarımı ağaçlardan yaprak çıkarırım. Yine onunla başka işler de yaparım." Allah, "Şimdi onu yere bırak, ey Musa!" buyurdu. Musa asasını yere bıraktı ama bir de ne görsün! Asa hızla kıvrılıp giden bir*

⁷⁹ Enfal, 8/11.

⁸⁰ İsrâ, 17/1.

⁸¹ Tekvir, 81/23; Necm, 53/13.

⁸² İsrâ suresinin 79. Ayetinde geçen "Makam-ı Mahmud" ifadesi için yapılan benzer bir yorum için bkz. Murat Sülün "İslamiyet'i İslamiyet Yapan; Makam-ı Mahmud", *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyoruz* içinde, İstanbul, 2015, s. 95-120.

yılan oluvermiş! Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: Tut onu, sakın korkma! Zira biz onu eski haline döndüreceğiz. Ey Musa! Şimdi de elini koynuna sok. Göreceksin ki elin koynundan bir başka mucize olarak kusursuz bir beyazlıkta, ıslıl ıslıl çıkacak. İşte böylece sana bazı büyük mucizelerimizi göstermiş oluyoruz.”⁸³

2. *“Musa sözlerine şöyle devam etti: “... Bakın, size rabbinizden mucize(ler) getirdim... Firavun da şöyle karşılık verdi: “Madem mucize getirdin; o halde göster şu mucizeni. Tabii eğer doğru söylüyorsan!” Bunun üzerine Musa asasını yere bıraktı. O anda bir de ne görsünler, asa basbayağı bir yılan oluvermiş.”⁸⁴*

3. *“İşte o zaman Musa’ya “Elindeki asayı yere bırak!” diye vahyettik. Musa asayı yere bırakınca bir de ne görsünler! (Basbayağı yılan olan) asa onların göz aldatici büyü malzemelerini yalayıp yutuyor.”⁸⁵*

4. *“Musa kavminin su ihtiyacını gidermemiz için bize yakarmış, biz de ona “Asan ile kayaya vur!” demiştik. Musa asasıyla vurunca kayadan on iki göze fıskırmıştı...”⁸⁶*

5. *“Biz de Musa’ya, “Asanı denize vur!” diye vahyettik. Musa asasını vurur vurmaz deniz ikiye yarıldı.... Derken, Musa ve beraberindeki herkesi kurtardık.”⁸⁷*

Ayetlerden de anlaşıldığı gibi burada mucizenin tekrarı yoktur, mucize tektir. Tek olan asa mucizesinin farklı zaman ve mekânlarda görünümüleri tezahür etmektedir. Dolayısıyla aynı mucizenin tekrarı olmamaktadır.

4. Hz. Peygamber ve Mucize

Hz. Muhammed’e Kur’an’ın dışında mucize verilmiş midir? Bu konuda Kur’an’ın yaklaşımı ile tarih içinde oluşan kültürün yaklaşımı farklılık arz etmektedir. Müslüman âlimlerin büyük çoğunluğu, Hz. Peygambere, Kur’an’ın dışında bir de hissi mucizelerin verildiğini kabul etmektedir.⁸⁸ Örneğin, Abdulkahir el-Bağdadî, Kur’an’da geçen diğer peygamberlere ait mucizeleri sıraladıktan sonra şu değerlendirmede bulunur: “Diğer nebilerde ayrı ayrı bulunan mucize çeşitlerinin tamamı Hz. Peygamber’in şahsında toplanmıştır.”⁸⁹

Hz. Peygamberin nübüvvetinin delilleri tartışılırken genel olarak iki tür delil sıralanmaktadır: Aklî deliller/mucizeler ve kevnî/hissî deliller/mucizeler. Aklî delil

⁸³ Taha, 20/17-23.

⁸⁴ Araf, 7/105-107; Ayrıca bkz. Mü’min, 40/23-29; Taha, 20/17-23.

⁸⁵ Araf, 7/117.

⁸⁶ Araf, 7/160.

⁸⁷ Şuarâ, 26/63-65.

⁸⁸ İbn Hişam, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, Çev. Y.V. Uralgiray, Riyad, 1990, II/36-37; Maturidî, *Kitabu’t-Tevhid*, 203, Bağdâdî, *Mezhepler*, s. 272; Bağdâdî, *Usulü’l-Din*, s. 172-173; Abdulcebbar, *Şerhu Usulü’l-Hamse*, s. 596-597; M. Sabri, *Mevkıf*, 1/109-110; Gölcük, *Kelam*, s. 311. Hz. Muhammed’e nispet edilen hissi mucizelerin tahlil ve değerlendirilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

⁸⁹ Bağdâdî, *Usulü’l-Din*, s. 180.

olarak Kur'an, kevnî delil olarak ise ayın yarılması, kütüğün inlemesi, az yemekle pek çok kişinin doyurulması, parmakları arasından suların akması, göğsünün yarılması vs. kelimelerinde bunların örnekleri çokça sayılır.⁹⁰

Kur'an Hz. Muhammed'e verilen bir mucizedir.⁹¹ Yüce Allah, "Bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için insanlar ve cinler, bir araya gelseler birbirlerine yardımcı da olsalar, yine de onun bir benzerini ortaya koyamazlar."⁹²; "Şayet siz, kulumuza indirdiğimiz Kur'an konusunda bir şüphe içerisinde iseniz haydi onun bir benzerini ortaya koyunuz."⁹³ buyurarak, Kur'an'ın mucize olduğunu vurgulamıştır. Kur'an, teorik ve pratik bilgilerle, fesahat ve belagati ve geçmişe ve geleceğe yönelik haberler vermesi⁹⁴ bakımından inkârcıların benzerini ortaya koyamayacağı bir mucizedir. Hem kendisi hem de mensubu olduğu toplumun ilahi vahye muhatap olmadığı, ümmi olan, kitap okumayan-yazmayan ve ilim tahsil etmeyen bir insan olan Hz. Peygamber'in Kur'an gibi bir kitap getirmesi, Kur'an'ın mucizeliğine yetmez mi?⁹⁵ Kur'an'dan başka Kur'an gelmediğine göre, Kur'an'ın mucizeliği devam etmektedir.⁹⁶

Mâturîdî, Kur'an'ın hissi değil, akli bir mucize olduğunu söylemektedir.⁹⁷ Hz. Muhammed'le birlikte artık hissi mucizeler dönemi kapanmış, Hz. Muhammed'in peygamberliği ile nübüvvete yeni bir üslup getirilmiş ve hissi harikaların dışında, akla hitap eden bir yapı benimsenmiştir.⁹⁸

Her ne kadar Kur'an yukarıda ismi geçen peygamberlerin risaletlerinin bir takım hissî mucizelerle desteklendiğini haber verse de konu Hz. Peygamber olduğunda, onun risaletinin mucizeyle desteklenmediğini, risaletinin delili olarak kendisinden bir mucize beklenecekse bunun sadece okuduğu vahiyler olduğunu ifade eder. Bu tutumuyla Kur'an, hissî mucizeler yerine akıl ve düşünmeye vurgu yaparak muhataplarını ikna etmeye çalışır. Nitekim birçok ayette müşriklerin mucize taleplerinden söz edilirken Hz. Peygamber'in de onlara mucize göstermek

⁹⁰ Bkz. Mâturîdî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 203-204; Bağdâdî, *Usulu'd-Din*, s. 182-183; Cüveynî, *Kitâbu'l-İrşâd*, s. 353-354; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 48; Fahreddin Râzî, *Kitabu'l-Erbain fi Usuli'd-Din*, s. 87-88; Nesefî, *Tabsıratu'l-Edille*, II/509-513.

⁹¹ İsrâ 17/88; Hud 11/13; Yunus 10/38; Bakara 2/23-24. Bu ayetlerden Kur'an'ın Hz. Muhammed'in nübüvvetini tasdik eden en önemli delil olduğunu anlıyoruz. Bkz. Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 207; Bağdâdî, *Usulu'd-Din*, s. 173-174; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 47; Abdülcebbar, *Şerhu Usuli'l-Hamse*, 572; Zemahşeri, *Keşşaf*, 3/191;

⁹² İsrâ, 17/88.

⁹³ Bakara, 2/23-24.

⁹⁴ Cüveynî, *Lumau'l-Edille*, s. 125-126; Bağdâdî, *Usulu'd-Din*, s. 183-184; Pezdevî, *Usulu'd-Din*, s. 97-98; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 47.

⁹⁵ Maverdî, *İlamu'n-Nübüvve*, s. 96,106; Râzî, *Nübüvvat*, takdim, s. 12; Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 206; Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara, 1991, s. 112-113.

⁹⁶ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi*, s. 24.

⁹⁷ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 204-205.

⁹⁸ Abdûd, Abdulgani, *Enbiyaullah*, S. Arabistan-1978, s. 102-103; "Mucizenin en mühimi ebedi, akli ve ilmi kıymete haiz olan mucizedir." Yazır, *Hak Dini*, 4/2791; Bkz. Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 207. Mustafa Sabri, "Kur'an, hem akli hem de kevnî mucizedir" demektedir. *Mevkif*, 4/112.

için bir hayli istekli olduğundan bahsedilir. Ancak, onun risaletinin hissî mucizeyle desteklenmediğine de özellikle dikkat çekilir. Kur'an, Hz. Peygamberin mucize gösterme isteğinden bahsederken ona şu uyarıyı yapar:

*“Müşriklerin imandan yüz çevirmeleri zoruna gidiyorsa şunu iyi bilmelisin ki, yerin derinliklerine doğru bir tünel kazmaya veya göğe merdiven dayamaya gücün yetse ve böylece onlara bir mucize getirsen onlar yine imana gelmezler. Allah dileseydi onların tümünü imana getirirdi. O halde, sakın bu gerçekten bihaber gibi davranma.”*⁹⁹

Dikkat edilirse ayette, Hz. Muhammed'in hissî mucize göstermek istediğine, ama bu isteğinin gerçekleşmeyeceğine vurgu vardır. Kur'an bir taraftan onun mucize gösterme isteğini onaylamazken öte yandan kendisine soru soran müşriklerin veya Yahudilerin kimi suallerine cevap vermesi için onu bilgilendirmesi hayli dikkat çekicidir. Ancak konu mucize talebi olunca açık bir şekilde mucizeyle desteklenmeyeceği vurgulanmış kendisinin görevinin sadece tebliğ olduğu hatırlatması yapılmıştır.¹⁰⁰

Kur'an, Hz. Peygamber'e hissî mucize verilmemesinin nedenini geçmiş kavimlerin onları inkâr etmelerine bağlar. Ardından inkârda ısrar edenlerin yasaklandığı halde Hz. Salih'e verilen devenin boğazlandığını, bu nedenle Allah'ın emrine karşı çıktıkları için helak edildiklerini hatırlatır. Devamında ise *“Biz mucizeleri yalnızca korkutmak için göndeririz.”*¹⁰¹ açıklamasını yapar. Hz. Salih'e verilen deve Allah'tan bir delil veya ayet (mucize)¹⁰² olarak nitelenmekle birlikte, söz konusu devenin, dişi olmasının ötesinde türdeşlerinden herhangi bir farkının olmadığını anlıyoruz. Diğer bir ifadeyle sözü edilen bu deve, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın eliyle gerçekleşen tabiat kanunlarına aykırı mucize niteliği taşımamaktadır. Aksine Allah'a ait olduğuna işaret edilerek ona zarar verilmemesi istenmiş ve bu yasağa uymazlarsa helak edileceklerine dair uyarı yapılmıştır.

Özellikle Hz. Salih'e verilen deveden hareketle, mucizeyi inkârın helakle neticeleneceğine ilişkin bir genelleme yapılır ve helak edilen geçmiş kavimlerin başlarına gelen akıbetlerden örnekler verilir. Aslında helak deve inkâr edildiği için değil, ona zarar verilmemesi emrine uymayıp Allah'ın yasağını hiçe saydıkları için gelmiştir.¹⁰³ Ancak, bu olay, mucizeyi inkâr olarak yorumlanıp ardından da mucizeyi inkârın helakle neticelendiğine dair bir genellemeye

⁹⁹ En'âm, 6/35; Zemahşerî, *Keşşaf*, 3/129.

¹⁰⁰ *“İnkâr edenler: Rabbinden ona'(Muhammed)a bir mucize verilmesi gerekirdi, değil mi? diyorlar. Sen sadece bir uyarıcısın. Her kavmin bir yol göstericisi olmuştur.”* Rad, 13/7; Zemahşerî, *Keşşaf*, 3/99.

¹⁰¹ İsrâ, 17/59.

¹⁰² Araf, 7/73.

¹⁰³ Araf, 7/77-78.

dönüştürülmüştür.¹⁰⁴ Ancak bu genellemenin bazı açmazları vardır. Sorun *mucize* kavramına yüklenen anlamdan kaynaklanmaktadır. Kıssalarda mucize gibi tasvir edilen hadiseler aslında doğal olayların Allah-merkezli dil sistemine uygun biçimde formüle edilmesinden ibarettir. Kur'an'ın böyle bir üslup benimsemesinin sebebi müşriklere tevhit merkezli inancı benimsetmektir. Allah'ın iradesiyle gerçekleşen mucizeler *değişmez yasanın* (sünnetullah) ihlal edildiğini düşündürecek bir formatta takdim edilmektedir.¹⁰⁵ Dolayısıyla helak edilen kavimler mucizeyi inkâr ettikleri için değil, inkârda direnir Allah'ın emrine karşı çıktıkları için ya da bazı aşırılıklarından dolayı helak edilmişlerdir.

Mekke müşriklerinin isteği üzerine Hz. Peygamber'e verildiği iddia edilen hissî mucizelerden biri de tehdîdî (meydan okuma) anlamı taşıyan ve aynı zamanda varlığı Kamer 54/1. ayetine dayandırılan "Şakkı Kamer" (Ayın Yarılması) olayıdır.¹⁰⁶ Rivayetlere göre Hz. Peygamber, Minâ'da iken Mekkeli müşriklerin mucize istekleri üzerine, bir işareti ile ay yarılmış¹⁰⁷ yarısı bir dağın üzerine yarısı da diğer bir dağın üzerine ayrılmış, sonra tekrar birleşmişlerdir.¹⁰⁸ Bazı rivayetler de mucizeyi müşrikler değil, Yahudi âlimler istemiştir. Müşriklerden gelecek böyle bir isteğe olumlu cevap verilemeyeceği Kur'an'daki ayetlerle ifade edilmiştir.¹⁰⁹ Hadis kaynaklarında bu rivayetlerin ravilerinin de problemliliği görülmektedir.¹¹⁰ Rivayetlerin ve ravilerin tartışmalı durumu, ilgili hiçbir rivayetin mütevatir haber derecesine ulaşmaması, bu olayın geçmişte vuku bulduğu iddiasının kesin bir kanıtla ulaşıldığının göstergelerindedir.¹¹¹ Bazı müfessirler rivayetlerin tesiri¹¹² ile bu ayette anlatılan ayın yarılmasının Mekke döneminde gerçekleştiğini,¹¹³ bu konuda gelen rivayetlerin de¹¹⁴ bunu anlattığını ifade ederler.¹¹⁵ Bu müfessirlerin görüşleri ağırlıklı olarak yukarıda zikredilen rivayetlere dayanmaktadır.¹¹⁶

¹⁰⁴ "Peygamberlerin birçok delil ve mucizelerine rağmen inanmamakta ısrar eden inkârcıların helak edilmesi Allah'ın süregelen ve de değişmeyen bir kanunudur." Bkz. Bulut, *Mucize ve Peygamber*, s. 66.

¹⁰⁵ Öztürk, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Ankara 2006, s. 19-20.

¹⁰⁶ Beyazî, *İşârâtü'l-Meram*, s. 313; Bağdâdî, *Usulü'd-Din*, s. 161-162; Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 206; Cüveynî, *Lüm'a*, s. 112; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/ 4637.

¹⁰⁷ Buhari, *Sahih*, Tefsir, 290.

¹⁰⁸ Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2005, II/483.

¹⁰⁹ İsrâ, 17/59; Ankebut, 29/51.

¹¹⁰ Rivayet farkları ve raviler için bkz. İlyas Çelebi, *İtikadi Açından Uzak ve Yakın Gelecekle ilgili Haberler*, İstanbul 1996, s. 161; Bikbulat, Sunatullah, "İnşikak-ı Kamer Meselesi", *İslamiyat*, Yay. Bünyamin Erul, Ankara 2004, C. 7, s. 3, s. 188.

¹¹¹ Azimli, Mehmet, "Şakkı'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Hikmet Yurdu*, Yıl. 2, S. 3, (2009), s. 98.

¹¹² Bikbulat, "İnşikak-ı Kamer Meselesi", s. 87.

¹¹³ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, İstanbul 1998, VII/450.

¹¹⁴ Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, XIII/111.

¹¹⁵ Râzî, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir*, Çev. Heyet, Ankara, 1990, XX/590. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII/333; Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Heyet, İstanbul 1990, VI/45.

¹¹⁶ Bikbulat, "İnşikak-ı Kamer Meselesi", s.187.

Ancak bu ayette geçen “inşekka’l-kamer” ifadesi dünyanın sonunda gerçekleşecek bir olaya, yani *Son Saat* yaklaşırken meydana geleceklere (eşrâtu’s-saat) ilişkin bir ifade olarak da anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Gökyüzünün yarılması, Güneşin dürülmesi, Ayın karanlığa gömülmesi, Güneşle Ayın birbirine girmesi gibi tasvirler dikkate alındığında bu yorumun isabetli olduğu anlaşılır. Söz konusu ifadenin Arap dilinde “gerçeklerin ayan beyan ortaya çıkması” anlamında bir deyim olduğu da söylenmiştir.¹¹⁸ “Saat” kelimesi Kur’an’da kırktan fazla yerde hep dünyanın sonu ile ilgili olarak kullanılmaktadır.¹¹⁹ Dolayısıyla bir konu Kur’an’da zikrediliyorsa başka belgeye ve bilgiye ihtiyaç yoktur.

Hiz. Muhammed’e hissi mucize verilmediğini iddia edenlerin görüşlerini de kısaca şu şekilde zikretmek mümkündür: Hiz. Peygamberin, Kur’an dışında da mucizeleri olduğu yolundaki haberler bize *âhad* tarikiyle gelmektedir. Hâlbuki *ahad* haberler akaid esasları söz konusu olduğunda kesin bir bilgi kaynağı değildir.¹²⁰ Bu yolla ulaşan haberleri kabul etmedeki temel kaygı ise “Önceki ümmetlerin peygamberlerinde görülen tüm mucizelerin mutlaka Hiz. Peygamber’in hayatında da meydana geldiğini ispat etmeye çalışan zorlama gayretlerin”¹²¹ bir sonucu olarak görülmelidir. Kaldı ki, zannî olmasalar da Peygamberin hissi mucizelerinin olduğunu nakleden rivayetlerin ortaya koyduğu hususlara mucize demek mümkün değildir. Mucizenin şartlarından biri de onun muarızlara karşı meydan okumasıdır. Oysa bu rivayetlerin hiçbirisinde meydan okuma olayı yoktur. Diğer taraftan peygamberlik öncesi ve sonrası dönemle ilgili zikredilen hissi mucizeler incelendiğinde, bunların inkârcılara yönelik değil, inananlara yönelik olduğu ve peygamberin risâletini ispat gibi bir amaç da taşımadığı görülür. Hâlbuki Kur’an’da zikri geçen diğer peygamberlerin mucizeleri inkârcıların isteği üzerine onlara meydan okuma şeklinde gerçekleşmektedir.

Maturidi kelamcısı Nureddin es-Sâbûnî’nin *mucize* tarifi dikkate alındığında, *isbât-ı nübüvve* ma’tuf (peygamberi destekleme amaçlı) mucizenin iki temel özelliğinin bulunduğu görülür: Birincisi, inkârcıların talebi, ikincisi meydan okumadır (tehadî). Nitekim bizzat Kur’an müşriklere yönelik bu *meydan okumada* bulunmuştur. Hâlbuki verilen mucize örneklerinin hiçbirinde bu iki özellik bulunmamaktadır. Doğrusu mucizenin tanımına sadece Kur’an uymaktadır.¹²²

¹¹⁷ Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı*, III/1087; Duman, Zeki, *Beyanu’l-Hak*, Ankara 2005, I/227; Bikbulat, “İnşakak-ı Kamer Meselesi”, s. 187; Çelebi, İlyas, “İnşakak-ı Kamer”, DİA, XXII/344; Erkol, Ahmet, “Hz. Peygamberin Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetinin İspatında İnşakak-ı Kamer (Ayın Yarılması) Hadisesi İle İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 1999, C. 1, s. 292.

¹¹⁸ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, Beyrut 1993, XVII/83.

¹¹⁹ Bkz. Enam, 6/31, 40; Araf, 7/34, 178; Yunus, 10/45, 49; Yusuf, 12/107; Hicr, 15/85; Nahl, 16/61, 77; Kehf, 18/21, 36; Meryem, 19/75; Taha, 20/15; Enbiya, 21/49; Hac, 22/1, 7, 55; Furkan, 25/ 11; Rum, 30/12, 14, 55. vb. ayetler.

¹²⁰ Râzî, *Kelama Giriş (el-Muhassal)*, s. 208-209.

¹²¹ Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hiz. Muhammed’in Peygamberliği*, s. 148.

¹²² Hanefi, *Mine’l-Akide ile’s-Sevra*, 4/144, 163.

Netice itibariyle Kur'an, Hz. Peygamberin peygamberliğine delil olarak tek başına yeterli olmaktadır.¹²³

Kur'an dışında, mucize rivayetlerinin ortaya çıkmasında asıl etken, Müslümanların Hz. Muhammed'in peygamberliğini diğer peygamberlerle karşılaştırmış olmaları ve onlarda olanların Hz. Muhammed'de de olmasını istemeleriyle ilgilidir.¹²⁴ Hz. Muhammed'in Kur'an dışında mucizesinin olmadığını telkin eden Ankebut suresi 29/51. ayetinde,¹²⁵ geçen "evelem yekfihim" ifadesi "evelem ye'tihim" anlamındadır. Bunu başka türlü anlayarak zannî rivayetler doğrultusunda, tevil ederek Kur'an'ın anlaşılması yönlendirilmektedir.¹²⁶ Ümmetin bu psikolojik durumu, Hz. Muhammed'e de hissi mucizelerin verildiği konusunda rivayetlerin ortaya çıkmasına sebep olsa gerektir.¹²⁷ Zira bugün Müslümanların zihninde var olan Hz. Peygamber hakkındaki bilgi, vahiy yerine neredeyse tamamını rivayetlerin şekillendirdiği kültürel bir gerçekliğe dayanmaktadır.¹²⁸

Tarihsel sürece baktığımızda, İslam'ın erken döneminde Hz. Peygamber'in mucizeleri veya mucizeyle ilişkisi, Müslümanların gündemini meşgul etmemiştir. Sahabe ve Tabiun dönemlerinde "mucize" kavramı henüz kullanılmamaktadır.¹²⁹ Mucize kavramının ilk olarak kim tarafından ve hangi tarihten itibaren kullanıldığına ilişkin kesin bir kayıt yoktur. Bilinen ilk kullananın Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241) ait olduğudur. Bununla birlikte mucize kavramının hicri üçüncü asrın sonları ve dördüncü asrın başlarında kullanılmaya başlandığı ile ilgili rivayetler de mevcuttur.¹³⁰ Özellikle Sahabe, Hz. Peygamberden herhangi bir mucize talep etmiş ne de gelenekte olduğu gibi onun risaletini mucizelerle ilişkilendirmiştir. Onlar vahyin mesajını yeterli görmüşler ve Hz. Peygamber'e inanmak için risaletinin delili olarak vahyin haricinde bir delile ihtiyaç duymamışlardır. Diğer bir ifadeyle Sahabe, onu ne olağanüstü yeteneklere sahip bir peygamber olarak görmüşler ne de risaletini mucizelerle anlama/tanımaya gereği duymuşlardır. Üstelik Hz. Peygamber de hiçbir zaman ne üstün yeteneklerinden bahsetmiş ne de kendisini onlardan ayırmıştır. Dolayısıyla Sahabenin örnek aldığı Peygamber, kendisinde olağanüstü yetenekleri olan ve çeşitli mucizelerin mezc edildiği olağanüstü bir varlık değil, vahiyle irtibatı dışında tıpkı kendileri gibi bir insandır. Ancak, Sahabe ve Tâbiûn döneminden sonra bu konu giderek Müslüman âlimlerin ilgisini çekmiş ve onun risaleti, mucizeyle iç içe bir peygamber

¹²³ Râzî, *Nübüvvât*; s. 13.

¹²⁴ Bağdadî, *Usulü'd-Din*, s. 180; Maverdi, *İlamu'n-Nübüvve*, s. 138-140. Ayrıca bkz. Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, s. 86-227.

¹²⁵ "Müşriklerin mucize isteğine karşılık "Kendilerine tebliğ edilen bu Kur'an'ı sana göndermiş olmamız (mucize olarak) onlara yetmiyor mu?!"

¹²⁶ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 28.

¹²⁷ Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, s. 29.

¹²⁸ Balcı, İsrail, *Hz. Peygamber ve Mucize*, Ankara, 2013, s. 13.

¹²⁹ Wensinck, A.J., "Mucize", *İA*, İstanbul 1979, VIII/444.

¹³⁰ Bkz. Naim el-Hımsî, *Fikretü İ'cazi'l-Kur'an*, s. 7.

portresine dönüştürülmüştür. Özellikle nübüvvet veya nübüvvetin delilleri konuları, tartışmalara konu edilmesinden sonra bu süreç risalet ve mucize konusuna kadar uzanmıştır. Başlangıçta daha çok aklen mümkün olup olamayacağı bağlamında ele alınıp tartışılan mucize meselesi kelamcılar¹³¹ ile filozofları¹³² karşı karşıya getirmiştir.¹³³ Bunun yanı sıra mucize meselesi, peygamberleri üstünlük yarışına sokma ve Hz. Muhammed'i önceki peygamberlerden bir adım öne geçirebilme gayretlerinin aracı haline dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in de tıpkı geçmiş peygamberler gibi mucizelerinin olduğundan bahsedilmiş; hatta mucize bakımından en üstün peygamber olduğuna dair iddialar yaygın bir şekilde dillendirilmiştir. Ancak, dile getirilen mucize iddiaları vahiyle desteklenmediğinden, bir kısmı vahiyle irtibatlıymış gibi sunulmuş bir kısmı ise her ne kadar rivayetlerde dillendirilmiş olsa da adeta risaletin ayrılmaz bir parçası gibi gösterilmiştir.¹³⁴

Büyük çoğunluğu hurafe veya mitolojik hikâyelerle süslenecek anlatılan mucize iddiaları, birçok yönden vahyin gerçeklerine aykırı tasvirler içermekle birlikte, Müslümanlar meselenin bu yönünü adeta görülmek istenmemiş; dile getirilen iddialar giderek yerleşik bir inanç doktrinine dönüşmüş ve adeta sorgulanamaz addedilerek Hz. Peygamber'in risaletinin bir parçası haline getirilmiştir. Böylece Kur'an'ın tanıttığı peygamber yerine, tamamen rivayet kültürüne dayanan ve daha ziyade, olan yerine olması tasavvur edilen bir peygamber portresi oluşturulmuştur. Böyle bir peygamber portresi ise vahyin tanıttığı peygamberden öte, adeta beşeri özelliklerinden arındırılıp olabildiğince mucizelerle veya olağanüstülüklerle bezenmiş bir peygamber kimliğinden başka bir şey değildir. Hicri 5. Yüzyıldan itibaren müstakil olarak kaleme alınmaya başlanan Hasâis, Delâil ve Şemâil kitaplarında, Hz. Muhammed'i kutsallaştırma işi doruk noktasına çıkmış, O'nu yarı insan, yarı melek olarak telakki eder hale gelmişlerdir. Hz. Peygamber'in hayatı mucizelere boğularak şahsiyeti, kişiliği, örnekliği ortadan kaldırılmıştır. Hatta Hz. Peygamber'in ruhu ve cesediyle diri olduğu, ölmediği bile iddia edilebilmiştir.¹³⁵ Oysa Kur'an-ı Kerîm bütünüyle beşerî özellikler taşıyan bir peygamberden bahsetmektedir. Üstelik Kur'an'ın tanıttığı

¹³¹ İslam kelamcılarının meseleye yaklaşımını inceleyen Bebek'in, özellikle Hz. Peygamber'e nispet edilen hissî ve aklî mucizeler bağlamında ele aldığı konular hakkındaki tespitleri dikkate değerdir. Adil Bebek, "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e nispet edilen Hissî Mucizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (18/200), s. 128 vd.

¹³² İslam kelamcılarıyla filozoflar arasında tartışma konusu olan ve iki tarafı karşı karşıya getiren mucize meselesinin ele alınış biçimini Gazali ve İbn Rüşd örneğinde inceleyen Aydın, her iki tarafın görüşünü bütünlük içinde yansıtan önemli bir çalışma yapmıştır. Geniş bilgi için bkz. Hasan Aydın, "Gazali ve İbn Rüşd'e Göre Mucize", *Kelam Araştırmaları*, (6/2, 2008), s. 115-130.

¹³³ Kelam ekollerinin meseleyi ele alış biçimi hakkında bkz. Yusuf, Rahman, "Klasik Dönemdeki Kelam Ekollerine Göre Mucize Anlayışı", Çev. Mustafa Akçay, H. İbrahim Bulut, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4/2001), s. 287-310.

¹³⁴ Balcı, *Hz. Peygamber ve Mucize*, s. 14.

¹³⁵ Güler, İlhami, *Dine Yeni Yaklaşımlar*, (Suyûtî, *el-Hâvi*, XI/265'dennaklen), Ankara, 2014, s. 42.

peygambere okuduğu vahiylerden¹³⁶ başka risaletinin delili olarak hiçbir mucize verilmediğine¹³⁷ de özellikle vurgu yapılmıştır.

Her ne kadar İbn Kuteybe (ö. 276) gibi bazı âlimler, muhaddislerin abartılı ve asılsız rivayetleri hadis kategorisinde zikretmelerini eleştirmişlerse¹³⁸ de, bu tür eleştiriler, yoğun rivayet örüntüsü altında adeta kaybolup gitmiştir. Hz. Peygamber hakkındaki abartılı rivayetlere yönelik itirazların yanı sıra, okuduğu vahyin dışında nübüvvetinin ispatı olarak ona hiçbir mucizenin verilmediği gerçeği ayetle sabit olsa da, adeta bunlar görmezlikten gelinerek ona sayısız mucize isnat edilmiştir.

Kur'an, müşriklerin çeşitli mucize taleplerinden bahsetmektedir. Bu talepler Hz. Muhammed'in peygamber olup olmadığını test etmeye yönelik olağanüstü isteklerdir. Zira Hz. Peygamber inkârda direnen geçmiş kavimlerin başlarına gelen birtakım olağanüstü olayları haber verip onları ikna etmeye çalışırken veya önceki peygamberlerin mucizelerinden bahseden ayetleri okurken müşrikler, ya korkutuldukları azabı getirmesini istemişler veya benzer olağanüstülükleri ya da mucizeleri onun da göstermesini talep etmişlerdir.¹³⁹ Kur'an onların türlü mucize taleplerine karşılık; Hz. Peygamber'in de bu yönde bir duygu taşımaya rağmen,¹⁴⁰

¹³⁶ Ankebut, 29/5-51.

¹³⁷ İsrâ, 17/59.

¹³⁸ İbn Kuteybe, Muhaddisleri inandırıcılıktan uzak birçok rivayeti hadis kategorisinde sunmaları nedeniyle eleştirmiştir. Onun muhaddislere yönelik eleştirileri hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, t.y., s. 8-9; 10-11.

¹³⁹ Müşriklerden gelen mucize istekleri şu ayetlerde dillendirilmektedir. "*Onlar: "(Ey Muhammed!) Sana asla inanmayacağız. Söylediklerine inanmamız için bize topraktan gözeler/pınarlar fişkırtmalısın. Yahut (sana inanmamız için) hurma ağaçları ve asmalarla dolu bahçelere sahip olmalısın ve o bahçelerin içinden dereler akıtmalısın. Yahut ("Rabbim dilerse yapar." diye) iddia ettiğin gibi gökyüzünü paramparça edip başımıza yıkmalısın. Yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza çıkarmalısın. Yahut altınla bezenmiş bir köşkün olmalı veyahut gökyüzüne çıkmalısın. (Ha, bu arada şunu da belirtelim ki) Oradan dönüşünde bize açıp okuyabileceğimiz bir kitap/yazılı metin getirmedikçe gökyüzüne çıktığına da asla inanmayız. (Ey Peygamber)! De ki onlara: "Fesubhâallah! Siz benden neler istiyorsunuz?! Ben (olağanüstü güçlere sahip bir varlık değil, diğer bütün peygamberler gibi ölümlü ve gücü sınırlı) bir insan, Allah'ın ayetlerini tebliğle mükellef bir peygamberim."* İsrâ, 17/90-93; "*Haydi, önceki peygamberler gibi o da bize bir mucize getirsin, dediler. Oysa geçmişte helak ettiğimiz toplumlarda kendilerine gelen mucizelere inanmadı şimdi bunlar mı inanacak.*" Enbiyâ, 21/5-6; "*İnkâr edenler: Rabbinden ona'(Muhammed)a bir mucize verilmesi gerekirdi, değil mi? diyorlar. Sen sadece bir uyarıcısın. Her kavmin bir yol göstericisi olmuştur.*" En'âm, 6/35; "*Ama onlara katımızdan gerçek gelince: "Musa'ya verildiği gibi buna da mucize verilmesi gerekmez mi?" derler. Daha önce Musa'ya verilen de inkâr etmemişler miydi? "Yardımlaşan iki sihirbaz" demişlerdi; "Hepsini inkâr edenleriz" demişlerdi. De ki, "Eğer doğru sözlü iseniz, Allah katından, bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin de ona uyayım."* Kasas 28/48-49; "*Ey Peygamber! Sen bu vahiylerden önce herhangi bir ilahi kitabı okumuş değildin ve bu Kur'an'ı kendin yazabilecek durumda da değilsin. Şayet aksi olsaydı, temelsiz bir inancı savunan o Müşrikler, "Muhammed'e rabbinden mucizeler indirilmesi gerekmez miydi?!" diyorlar. Ey Peygamber! De ki onlara: "Mucize indirmek Allah'ın elindedir. Ben sadece sizi açıkça uyarıcı bir elçiyim."* Kendilerine tebliğ edilen bu Kur'an'ı sana göndermiş olmamız mucize olarak onlara yetmiyor mu?!" Ankebût, 29/48-51; Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/183; En'âm, 6/7-8; İsrâ, 17/90-93; Mü'min, 40/78; Cuma, 62/2; Karş. Bakara, 2/145; Nisa, 4/153.

¹⁴⁰ "*Müşriklerin imandan yüz çevirmeleri zoruna gidiyorsa şunu iyi bilmelisin ki, yerin derinliklerine doğru bir tünel kazmaya veya göğe merdiven dayamaya gücün yetse ve böylece onlara bir mucize getirsen onlar yine imana gelmezler. Allah dileseydi onların tümünü imana getirirdi. O halde, sakın bu*

H. Muhammed'in risaletinin mucizeyle bir ilişkisinin olmadığını belirtmiş ve talep edilen mucizelerin hiçbirisinin gerçekleştirilmediğini özellikle vurgulamıştır. Buna mukabil yine de onun peygamberliğinden şüpheleri varsa nübüvvetinin en büyük delili veya mucizesinin okuduğu vahiyler olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹ Hz. Peygamber'e, Kur'an dışında, mucize verilmemesinin nedenini önceki mucizelerin inkârı olduğunu Kur'an şu şekilde açıklar: "*Bizim bu müşriklere (istedikleri türden) mucizeler göndermemize engel olan şey, geçmişteki kavimlerin mucizeleri yalanlamış olmasıdır.*"¹⁴², "*Onlara gökten bir kapı açsak da, oradan çıkmağa koyulsalar: "gözlerimiz döndü, biz herhalde büyülendik" derler.*"¹⁴³

H. Peygamber de "*Hiçbir peygamber yoktur ki kendisine insanların inandıkları mucizelerden birisi verilmemiş olsun. Bana da verilmiş olan sadece vahiyden ibarettir. Ümit ederim ki, kıyamet günü, mensupları en çok olan nebi ben olacağım.*"¹⁴⁴ buyurarak kendisine verilen mucizenin Kur'an-ı Kerim olduğuna dikkat çeker. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, kendisine verilen mucize konusunu sadece Kur'an'la sınırlandırmıştır.¹⁴⁵ Nübüvvetinin delili olarak diğer peygamberlere değişik mucizeler verilmesine rağmen ebedi risaletin sahibi Hz. Muhammed'e ise risaletinin sürekliliğine ve evrenselliğine uygun olarak sadece Kur'an mucizesi verilmiştir.¹⁴⁶

Aslında vahyin kendisi de Hz. Muhammed'in risaletini mucizelerle desteklemek yerine, akli ön plana çıkarıp içerdiği mesaja dikkat çekmiş ve şayet inanmıyorlarsa benzerini ortaya koymaları için muhaliflerine meydan okumuştur.¹⁴⁷ Kur'an-ı Kerim'in mucizevi yönüne dair görüşler veya eserlerin ortaya çıkmasından sonra, onun her düzeydeki muhataba hitap eden bir anlatım zenginliğine, üslup ve muhteva yönünden eşsiz olduğuna dikkat çeken kimi âlimler nazil olduğu dönemde Araplar arasında belagat ve fesahatin üst düzeyde olduğuna vurgu yaparak bu yönüyle mucizevi özellik taşıdığını savunmuşlardır.¹⁴⁸

gerçekten bihaber gibi davranma." Enbiya, 21/5-6; "*Ey Muhammed! İnanmıyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin. Şayet Biz dileseydik gökten öyle müthiş bir mucize indirirdik, o zaman hepsi ona boyun eğmek zorunda kalır imana gelirdi.*" Şuara, 26/3-4;

¹⁴¹ "*Müşrikler, "Muhammed'e rabbinden mucizeler indirilmesi/verilmesi gerekmez miydi?!" diyorlar. (Ey peygamber) De ki onlara: "Mucize indirmek Allah'ın elindedir; (dolayısıyla bana bir mucize verilip verilmeyeceği de yalnız O'nun bileceği bir iştir.) Ben sadece sizi açıkça uyaran bir elçiyim. Kendilerine tebliğ edilen bu Kur'an'ı sana göndermiş olmamız (mucize olarak) onlara yetmiyor mu?"* Ankebut, 29/50-51; "*Biz peygamberleri deliller, mucizeler ve kitaplarla gönderdik. Şimdi de sana Kur'an'ı indirdik ki kendileri için indirilen şeyin ne olduğunu insanlara açıklayasın. Belki böylece düşünüp öğüt alırlar.*" Nahl, 16/44.

¹⁴² İsra, 17/59.

¹⁴³ Hicr, 15/15.

¹⁴⁴ Buhari, *Sahih*, İ'tisam, 1, Fadailu'l-Kur'an, 1. VI/97; Müslim, *Sahih*, İman, 70, 239, I/134; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. II, s. 451. Hadisin izahı için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, IX/6.

¹⁴⁵ el-Hımsî, *Fikretü İ'caz*, s. 16.

¹⁴⁶ el-Hımsî, *Fikretü İ'caz*, s. 11-15.

¹⁴⁷ İsra, 1788; Bakara, 2/23-24.

¹⁴⁸ Yılmaz, Faruk, *Kur'an Mucizesi*, Furkan Yay. İstanbul 1983, s. 52 vd.

Her ne kadar Kur'an ve Hz. Peygamber'in kendisi, okuduğu vahiyler dışında nübüvvetinin bir başka mucizeyle desteklenmediğini çok açık bir dille vurgulasa da, rivayetlerde veya geleneksel yorumlarda sayısız mucize iddialarının yer alması ve bunların Hz. Peygamberin risaletinin delilleri olarak sunulması hayret verici bir durumdur. Kur'an ona herhangi bir mucize verilmediğini söylerken verilmeyen mucizenin/mucizelerin neler olduğuna dair hiçbir açıklama yapmamıştır. Bunu yanı sıra, isra hadisesine işaret eden ayette, bir kısım semboller veya olağanüstülüklerin (min âyâtinâ) gösterilmesi için Hz. Peygambere gece yolculuğunun yaptırıldığına işaret edilmiş, ancak bu olağanüstülüklerin neler olduğuna dair de herhangi bir ipucu verilmemiştir.¹⁴⁹ Hz. Peygamberin risalet sürecinde buna benzer tecrübeleri olmuştur. Bu tür tecrübeler risaleti ispat sadedinde değil, onun sıkıntılarını hafifletmeye yönelik müdahaleler olarak görmek gerekir.

Sonuç

İslam inançlarını açıklama ve savunma görevini üstlenen kelim ilminin önemli konularından biri de nübüvvet konusudur. Kelamcılara göre Allah'ın peygamberler göndermesi mümkündür. Diğer bir ifade ile peygamberlik, *mümkînu'l-vücûddur*, yani peygamberlerin varlığı imkân dâhilindedir ve câizdir. Zira akıl peygamberliğin mümkün olabileceğini, Allah'ın seçtiği bazı kimseleri insanlara gönderebileceğini kabul eder. Allah bu şekilde görevlendirdiği elçileri aracılığı ile tekliflerini kullarına bildirir. Bu durumda, Allah'ın varlığına ve O'nun insanlara teklifte bulunabileceğine inanan kimse, Allah'ın peygamber göndermesini de kabul etmiş olur. Çünkü Allah'ın emir ve nehiyelerini insanlara ulaştırabilecek olanlar peygamberlerdir. Bu anlamda Allah ile insanın iletişimi vahiy aracılığıyla gerçekleşir. Peygamber, insan-Allah ilişkisindeki taraflardan ve doğal olarak bu iletişimin ana unsurlardan biridir.

Peygamberlik mümkün ise, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin gerçek peygamber olduğunun delili nedir? Peygamberlik iddiasında bulunan herkes peygamber midir? İnsanlar bir peygamberin peygamber olduğunu nasıl bilecekler ve kendilerine ulaşan mesajın, bizzat Allah tarafından gönderildiğine nasıl inanacaklar? Kelâmçılar, bu tür sorulara büyük ölçüde "mucize"ye dayanarak cevap vermektedir. Özellikle Kelam literatüründe peygamber *el-müeyyed bi'l-mucize* (mucize ile desteklenmiş) şeklinde tanımlanır.

Dinî bir terim olarak *mucize*, kelam literatüründe "peygamberlik iddia eden bir zatın elinde inkârcılara meydan okuduğu sırada, kendisini doğrular mahiyette başkalarının, benzerini yapamadıkları olağanüstü bir şeyin ortaya çıkması" şeklinde tarif edilmiştir. Diğer insanlar bu tür olayların benzerlerini getirme konusunda aciz olmaları peygamberi tasdik etmelerine yol açmaktadır.

¹⁴⁹ İsra, 17/1.

Aslında mucizede insanları aciz bırakan Allah'tır. "Peygamberin mucizesi" ifadesi mecazen söylenebilir. Gerçek manada bu isimlendirmenin yapılması doğru değildir. Mucize Allah'ın fiilidir. Allah'ın onu peygamberlerin elinde gerçekleştirmesinin nedeni, onların peygamberliğini teyit etmek içindir. Vahiy geleneğinde Allah her peygambere farklı ve zamanına göre mucizelerle destek olmuştur. Bu farklılık peygamberlerin siretlerinden ve Kur'an'daki peygamber kıssalarından açıkça anlaşılabilir.

Mucizenin tanımı dikkate alındığında, peygamberliği ispata yönelik mucizenin iki temel özelliğinin bulunduğu görülür: Birincisi, inkârcıların mucize isteği, ikincisi ise benzerini ortaya koyma konusunda insanlara meydan okumadır. Kelamcıların, Kur'an'daki mucize takdimini esas alarak yaptıkları bu tanımlamada yer alan meydan okuma ve talep unsuru bir peygamberde görülebilen bazı olağanüstü şeylerin hangi anlamda algılanacağı hususunda büyük önem arz etmektedir.

Kelamcılar mucizeyi, genel olarak aklî ve hissî olmak üzere iki gruba ayırırlar. Dolayısıyla, herhangi bir peygambere nispet edilen olağanüstü bir şeyin mucize olarak kabul edilmesi için her şeyden önce onun meydan okumanın hemen ardından meydana gelmesi; ikinci olarak, şayet duyulara hitap eden bir olay ise oluş itibarıyla insanların onu duyu organlarıyla bizzat algılamaları gerekir. Bu tür mucize örnekleri Kur'an'da çokça yer almaktadır.

Aklî mucize ise muhataplarının akıl ve muhakemelerine hitap eder. Kur'an Hz. Peygamber'in aklî bir mucizesidir. Zira Resulullah bu yüce kitap ile meydan okumuştur. Oluş biçimi itibarıyla tanıma uygun olarak muhatapların özellikle akıl ve muhakemelerine hitap etmiş; benzerini getirme konusunda meydan okumuştur. Hz. Muhammed'e nispet edilen göğsünün açılması, ayın yarılması, gayptan haber vermesi, isra ve meleklerin yardımına mazhar olması gibi olaylar ise, muhtevalarında meydan okuma unsuru bulunmadığı için mucize olarak değerlendirilemezler. Ayrıca isra ve meleklerin yardımı meselesinde, olayı duyularla algılama da söz konusu değildir.

Allah'ın kelamı olması ve sübut bakımından herhangi bir problemi bulunmaması sebebiyle, mucize konusu Kur'an ağırlıklı olarak incelenmiştir. Ayetlerin ifadelerine göre Yüce Allah geçmiş peygamberlere hitap ettikleri toplumların kültür seviyelerine uygun biçimde çeşitli mucizeler vermiştir. Vahiy geleneğinin ve peygamberlerin son halkası olan Hz. Muhammed'e gelince, muhataplarının ısrarlı isteklerine rağmen, ona daha önceki peygamberlere verildiği gibi hissî mucizeler verilmemiş, iman etmek isteyenler için Kur'an'ın yeterli olduğu bildirilmiştir. O bütün insanlığa kendisine mucize olarak verilen "Kur'an-ı Kerim"le meydan okumuş ve onları İslam'a davet etmiştir. O, teorik ve pratik bilgileri, gerek fesahat ve belâgatı ve gerekse geçmiş ve geleceğe yönelik haberleri vermesi bakımından mucize bir kitaptır. Bazı Kur'an ayetlerinden

anlaşıldığına göre Yüce Allah Hz. Peygamber ile yeni bir dönem başlatmıştır. Buna göre Resulullah ile birlikte birtakım olağanüstülüklerin yaşandığı dönemler sona ermiş, tebliğin sürekliliğini ve evrenselliğini sağlamak üzere akıl ve bilgi süreci başlatılmıştır. Bize göre, peygamberliği kıyamete kadar sürecek olan ve tüm insanlara gönderilmiş bulunan bir peygamberin mucizesinin de kıyamete kadar kalıcı, her dönemde algılanıp anlaşılacak, sahibinin peygamber olduğunu ispat için başvurulabilecek sürekli ve kalıcı bir mahiyette olması gerekirdi. Nitekim öyle de olmuş, Yüce Allah son Peygamber'ine mucize olarak Kur'an'ı vermiştir. Hz. Peygamber de kendisinden önceki peygamberlere birtakım mucizeler verildiğini, kendi mucizesinin ise Kur'an'dan (vahiy) ibaret olduğunu, bu yüzden de ümmetinin, diğer peygamberlerinkinden daha fazla olacağını umduğunu bildirmiştir.¹⁵⁰

Kur'an ve ona paralel olan Hz. Peygamber'in dilinde (sünnette) durum bu merkezde iken, rivayetlerde, Hz. Peygamber'in mucizelerini sayarak onun diğer peygamberlerden daha üstün olduğunu ispat etmeye yönelik olarak, ümmetin ona olan sevgi, saygı ve bağlılığını arttırma amacıyla yazılan kitaplarda ve bu arada müşterek kültürün bir yansıması bakımından bir ölçüde de kelimelerinde Resulullah'a Kur'an dışında birtakım hissi mucizeler nispet edilmiştir. Toplam sayısının binleri bulduğu iddia edilen¹⁵¹ ve neredeyse Resulullah'ın yirmi üç yıllık peygamberlik hayatının her gününü dolduran bu mucize anlayışının, Kur'an ile çeliştiği açıktır. Bazı İslam âlimlerinin, bazı sahabelerin gözlem ve anlayışlarını yansıttığı anlaşılan ve tamamı itibarıyla kesin bilgi ifade etmeyen birtakım rivayetlere dayalı bulunan bu tür olayların nakledilmesinin râvîlerince savunulacak makul ve geçerli sebepleri bulunmalıdır. Bize göre bu sebeplerinin en önemlisi, insanların peygamberi yüceltme duygusu ve olağanüstüye yönelik arzu ve merakı gibi saiklerle bazı ayetlere amacı aşan anlamlar yüklemeleri veya bu ayetler için farklı sebab-i nüzul arayışına girmeleridir. Dolayısıyla sıradan olaylar bazı kimseler tarafından abartılarak anlaşılmış ve aktarılmış ya da eski dinlere mensup olan bazı kimselerin müslümanlığı kabullerinden sonra, eski dinlerinin peygamber ve azizleriyle ilgili olarak anlattıkları efsaneler karşısında, İslam Peygamberi'ne ait Kur'an mucizesi, avam için yetersiz görülmüş olmalıdır. Böyle bir anlayışı yansıtan ve Hz. Muhammed'e, diğer peygamberlere verilen her türlü mucizenin en büyüğünün verildiği temasını işleyen eserlerin telif yoğunluğunun böyle bir döneme rastlaması, bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Kur'an'da zikredilen ayın ikiye bölünmesi, gayptan haber verme, göğsün açılması, ilahi teyide mazhar olma ve isra olaylarına dair ayetlerin taşıdıkları manaların anlaşılmasında, zamanla anlam sapmaları yaşanmıştır. Buna yol açan

¹⁵⁰ Bkz. Buhari, *Sahih*, "İ'tisam" I; 66, Fedailü'l-Kur'an, I, V1, 97; Müslim, *Sahih*, Kitabu'l-İman, Bab, 70, h. no 239; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 296.

¹⁵¹ Beyhâkî, Ebu Bekir Ahmed b. Huseyin, *Delâilü'n-nübüvve*, (nşr. Abdülmü'ti el-Kal'acî), Beyrut, 1985, I, 10, 18.

rivayetlerin birçoğunun senet bakımından istidlale elverişsiz ve bütünüyle haber-i vahid durumunda olması yanında öz ve metot itibarıyla Kur'an ile çelişir bir mahiyet arz etmeleri de, bu rivayetler hakkında şüphe duyulmasını gerektirmektedir. Kur'an'da yer alan söz konusu olaylar, Kur'an ve kelimeler literatüründen yansıyan mucize kriterlerine uymamaktadır. Sonuç olarak Hz. Peygamber'in yegâne mucizesi, aklî bir mucize olan Kur'an'dan ibarettir. Mucize gibi algılanan diğer olayların ise, ilahi birer lütuf, yardım ve işaret olarak kabul edilmeleri daha makul görünmektedir.

Kaynakça

- Abduh, Abdulgani, *Enbiyaullah*, S. Arabistan, 1978.
- Ahath, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara, 1992.
- Aliyyu'l-Kari, *Fıkhi Ekber Şerhi*, terc. Y. Vehbi Yavuz, 4. baskı, İstanbul, 1992.
- Amidî, Seyfüddin, *Gayetü'l-Meram fi İlmi'l-Kelam*, Kahire, 1971.
- Aydın, Abdullah, *İlahî Nurlar; İslam Düşüncesi, Ahlakı ve Peygamberimizin Mucizeleri; İmam-ı Gazalî'nin Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul, 1967.
- Azimli, Mehmet, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Hikmet Yurdu*, Yıl. 2, S. 3, (2009).
- Bağdadî, Abdulkahir b. Tahir, *Kitabu Usulî'd-Din*, 3.baskı, Beyrut, 1981.
- , *Mezhepler Arasındaki Farklar*, terc. Ethem Ruhi Fıglalı, Ankara, 1991.
- Bâkılânî, *Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar (Mucize, Keramet, Sihir)*, terc. Adil Bebek, Rağbet Yay., İstanbul, 1998.
- Balcı, İsrail, *Hz. Peygamber ve Mucize*, Ankara, 2013.
- Bebek, Adil, "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissî Mucizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (18/200).
- Beyazî, Kemaluddin Ahmed, *İşaratu'l-Meram Min İbaratu'l-İmam*, Kahire, 1949.
- Beyhâkî, Ebu Bekir Ahmed b. Huseyin, *Delâilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'ti el-Kal'acî), Beyrut, 1985.
- Bikbulat, Sunatullah, "İnşikak-ı Kamer Meselesi", *İslamiyat*, Yay. Bünyamin Erul, Ankara 2004.
- Bulut, Halil İbrahim, "Mucizenin İmkânı ve Delaleti Konusunda İleri Sürülen İtirazlar", *SAÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 2001, s. 173-197.
- Bulut, Halil İbrahim, *Kur'an Işığında Mucize ve Peygamber*, Rağbet yay., İstanbul, 2002.
- Bulut, Halil İbrahim, 'Hz. Peygamber'in Hidayet Mucizesinin Evrensel Boyutu', *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (20-22 Nisan 2007), İslamî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum 2007.
- Cürcanî, Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Tarifât*, 2. baskı, Beyrut, 1996.
- Cüveynî, İmamü'l-Harameyn Ebû'l-Meali, *Lümatu'l-Edille*, (Neşr. Fevkiye Hüseyin Mahmud), Lübnan, 1987.
- , *el-Akâidu'n-Nizamiyye*, neşr. Muhammed ez-Zubeydi, Beyrut, 2003.

- , *Kitâbu'l-İrşâd*, Mektebetü'l-Hancî, Tah. Muhammed Yusuf Musa-Ali Abdulmünim Abdulhamid, 3. Baskı, Kahire, 2002,
- Duman, Zeki, *Beyanu'l-Hak*, Ankara 2005.
- Erkol, Ahmet, "Hz. Peygamberin Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetinin İspatında İnşıkak-ı Kamer (Ayın Yarılması) Hadisesi İle İlgili Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, Diyarbakır, 1999.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, 3 cilt, Terc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İstanbul, 1996.
- Evans, C. Stephen, "Tanrı'nın Özel Fiilleri: Vahiy ve Mucize", Çev. Ferhat Akdemir, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (IX, sayı: 3, 2009.
- Gazalî, Ebû Hamid, *el-İktisad fi'l-İtikad*, Kahire, 1962.
-*Kavâidu'l-Akâid*, neşr. M. Muhammed Ali, Beyrut, 1975.
- Gölcük, Şerafettin- Toprak, Süleyman, *Kelam*, Konya, 1988.
- Hanefî, Hasan, *Mine'l-Akide ile's-Sevra*, Kahire, trz.
- Hımsî, Naim, *Fikretü 'Icazi'l-Kur'an Münzü Bi'setü'n-Nebeviyye Hatta Asrina'l-Hâdir*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1980.
- Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara, 1991.
- Işık, Kemal, *Maturidi'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamber Anlayışı*, Ankara, 1980.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, tah. Muhammed İbrahim Nasr-Abdurrahman Umeyra, Mektebetü Ukaz, I. Baskı, 1402/1981.
- İbn Hacer, İmam Ahmed İbn Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dar'ul-Hadis, Kahire, 2004.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2005.
- , *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, İstanbul, 1998.
- İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadîs*, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, t.y.
- İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1995.
- İlyas Çelebi, *İtikadi Açından Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, İstanbul, 1996.
- İsfehanî, Ragıb, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, 1986.
- İbn Teymiyye, Takıyüddin, *Kitabu'n-Nübüvvât*, Mısır, 1346.
-----, *el-Mu'cize ve Kerâmetü'l-Evliya*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ 1. Baskı, Beyrut, 1985/1405.
- İcî, İdduddin, *Tevaliu'l-Envar*, İstanbul, 1316.
-----, *el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelam*, Beyrut, trz.
- Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni fi Ebvâbi't-Tevhid ve'l-Adl*, 15.c. Kahire, 1965.
-----, *Şerhu'l-Usuli'l-Hamse*, Kahire, 1988.
- Karadaş, Cağfer, "Ebu'n-Necib Suhreverdi ve İtikadi Görüşleri", *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, sayı: 2, Bursa, 2001.
-----, "İsbat-ı Nübüvvet ve "Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği" Adlı Eser Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2003, C. 1, sy. 1, s. 149-165.
- Kitab-ı Mukaddes, *Eski ve Yeni Ahid*, İstanbul, 1969.
- Kurtubî, Muhammed İbn Ahmed el-Ensarî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kuran*, Matbaatu Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1373/1953.
- Maturidî, Ebû Mansur, *Kitabu't-Tevhid*, Beyrut, 1986.

- Maverdî, Ebû'l-Hasan, *İlamu'n-Nübüvve*, Beyrut, 1987.
- Mevdudî, Ebu'l-Ula, *Tefhimu'l-Kur'an*, terc. Heyet, İstanbul, 1990.
- Mustafa Sabri, *Mevkifu'l-Akl ve'l-İlm ve'l-Âlem min Rabbi'l-Âlemin*, 3.baskı, Beyrut, 1992.
- Nedvî, Süleyman, *Asr-ı Saadet*, terc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1928.
- Nesefî, *Akaid; İslam İnançının Temelleri*, Haz. M. Seyyid Ahsen, Otağ Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Nesefî, Ebû'l-Mu'în, *Tabsıratu'l-Edille fi Usuli'd-Din*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Tah. Hüseyin Atay, Şaban Ali Düzgün, Ankara, 2003.
- , *et-Temhid fi Usuli'd-Dîn*, (neşr. Abdülhayy Kabil), Daru's-Sakafe, Kahire. Trz.
- Nisaburî, Ebû Said Abdurrahman, *el-Gunye fi Usuli'd-Din*, Beyrut, 1987.
- Pezdevî, Ebû Yusr Muhammed, *Usuli'd-Din*, Terc. Şerafeddin Gölcük, Ankara, 1981.
- Öztürk, Mustafa, *Kissaların Dili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.
- Rahman, Yusuf, "Klasik Dönemdeki Kalam Ekollerine Göre Mucize Anlayışı", Çev. Mustafa Akçay, H. İbrahim Bulut, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4/2001).
- Razi, Fahrüddin, *İsmetu'l-Enbiya*, Beyrut, 1981.
- , *Kelama Giriş (el-Muhassal)*, terc. Hüseyin Atay, Ankara, 1978.
- , *Risale fi'n-Nübüvvat*, Beyrut, 1986.
- , *Kitabu'l-Erbain fi Usuli'd-Din*,
- , *Tefsir-i Kebir*, Çev. Heyet, Ankara, 1990.
- Sâbûnî, Nureddin, *el-Bidâye fi Usuli'd-Dîn*, neşr. Bekir Topaloğlu, (*Maturidiyye Akaidi*) içinde, 5. Baskı, Ankara, 1995.
- Suhreverdi, Ebu'n-Necib, *Âdâbu'l-Mürîd*, Daru'l-Vatani'l-Arabi, Kahire, ts.
- Sülün, Murat, "İslamiyet'i İslamiyet Yapan; Makam-ı Mahmud", *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyoruz* içinde, İstanbul, 2015.
- Şehrîstânî, Abdülkerim, *Nihayetü'l-İkdam fi İlmi'l-Kelam*, neşr. Alfred Guillaume, London, 1934.
- Teftazanî, Sa'deddin, *Şerhu'l-Makâsîd*, Kum, 1409-1989.
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, 1994.
- Yılmaz, Faruk, *Kur'an Mucizesi*, Furkan Yay. İstanbul, 1983.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf*, Kahire, 1977.